

Západočeská univerzita v Plzni

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Manželství v římském právu

Kristýna Baborová

© 2022, ZČU v Plzni

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Kristýna BABOROVÁ**
Osobní číslo: **R17M0004P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Manželství v římském právu**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Rodina, manželství a způsobilost k uzavírání manželství
3. Druhy manželství – zásady, rozdíly a důsledky manželství, vztahy faktické
4. Manželství – uzavření manželství, zásnuby, překážky v manželství, věno a manželský dar, náboženství a tradice
5. Rozvod – rozvod, zapuzení a zánik manželství smrtí faktickou a právní
6. Srovnání římskoprávního manželství a manželství v právu katolické církve
7. Srovnání římskoprávního manželství a manželství v současném českém právu
8. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **17. února 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

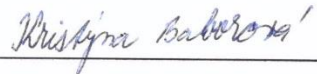
JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. října 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci "Manželství v římském právu" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Plzni dne 20.03.2022

Kristýna Baborová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu doc. JUDr. Miroslavovi Černému, Ph.D., za cenné a podnětné rady a připomínky a také za ochotu a podporu při průběhu zpracování práce.

Obsah

Seznam použitých zkratek	9
1 Úvod	10
2 Rodina, manželství a způsobilost k uzavírání manželství	12
2.1 Rodina a kult	12
2.2 Manželství	14
2.3 Způsobilost k uzavření manželství	14
2.3.1 Překážky manželství	15
2.3.1.1 Překážka příbuzenství	15
2.3.1.2 Překážka příbuzenství	16
2.3.1.3 Rozdílný stav a náboženství	17
2.3.1.4 Zločin	17
3 Druhy manželství	19
3.1 Manželství přísné	19
3.2 Manželství volné	19
3.3 Vztah faktický	20
3.3.1 Konkubinát	20
3.3.2 Contubernium	20
4 Manželství	23
4.1 Uzavření manželství	23
4.1.1 Zasnoubení	23
4.1.2 Uzavření manželství	25
4.1.3 Confarreatio	26
4.1.4 Usus	27
4.1.5 Coemptio	27
4.2 Majetkové právo v manželství	28
4.2.1 Věno	29
4.2.2 Donatio ante nuptias	35
5 Zánik manželství	39
5.1 Rozvod	39
5.2 Zapuzení	41
5.3 Smrt	42
6 Srovnání římskoprávního manželství a manželství v právu katolické církve	45
6.1 Vztah římského a kanonického práva	45
6.2 Vývoj církevního manželství	48
6.3 Manželství v kanonickém právu	51

6.3.1	Příprava na sňatek.....	53
6.3.2	Zasnoubení	54
6.3.3	Uzavření sňatku	54
6.3.4	Druhy manželství.....	55
6.3.5	Překážky manželství	57
6.3.5.1	Nedostatek věku.....	58
6.3.5.2	Únos	58
6.3.5.3	Zločin.....	59
6.3.5.4	Neschopnost manželského aktu	59
6.3.5.5	Trvající manželský svazek.....	60
6.3.5.6	Pokrevní příbuzenství.....	61
6.3.5.7	Zákonné příbuzenství	61
6.3.5.8	Afinita.....	62
6.3.5.9	Překážka veřejné počestnosti	62
6.3.5.10	Rozdílnost náboženství.....	62
6.3.5.11	Svatá svěcení a řeholní sliby.....	64
6.3.6	Zábrany manželství.....	64
6.3.7	Vady manželského souhlasu	66
6.3.8	Zplatnění manželství.....	69
6.3.9	Zánik manželství.....	70
6.3.9.1	Odloučení.....	70
6.3.9.2	Smrt	70
6.3.9.3	Rozvázání manželství řádného, ale nedokonaného.....	71
6.3.9.4	Rozvázání zákonného manželství na základě privilegia víry (privilegium paulinum).....	71
6.3.9.5	Rozvázání zákonného manželství ve prospěch víry (privilegium petrinum)	71
6.3.9.6	Privilegium zajetí	72
6.3.9.7	Privilegium výběru manžela	72
7	Srovnání římskoprávního manželství a manželství v současném českém právu .	73
7.1	Manželství.....	73
7.2	Způsobilost.....	74
7.2.1	Překážka věku.....	74
7.2.2	Překážka svéprávnosti.....	75
7.2.3	Překážka příbuzenství	76
7.2.4	Překážka trvajícího manželství.....	77
7.2.5	Překážka poručenství	77
7.3	Uzavření manželství	78

7.3.1	Sňatečný obřad	78
7.4	Zánik manželství	80
7.4.1	Smrt.....	81
7.4.2	Prohlášení za mrtvého.....	81
7.4.3	Rozvod	81
	7.4.3.1 Rozvod sporný	83
	7.4.3.2 Rozvod nesporný.....	83
7.4.4	Neplatnost manželství.....	84
7.4.5	Zdánlivost manželství	84
7.4.6	Změna pohlaví.....	85
8	Závěr	86
9	Resume.....	88
10	Seznam použitých zdrojů	90

Seznam použitých zkratk

- ABGB** Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie; Všeobecný občanský zákoník rakouský
- OZ** Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- TZ** Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

1 Úvod

Tato diplomová práce se věnuje tématu manželství v římském právu a dále navazuje na jeho další vývoj v právní úpravě kanonického a českého práva.

Téma jsem si vybrala proto, že manželství je jedním z nejzákladnějších institutů, jenž se svou nezbytností ve společnosti využívá po staletí a vždy se považoval za její základ. Avšak manželství v římském právu již bylo tématem nespočtu diplomových a dalších odborných prací, a proto jsem se rozhodla, že se ve své práci budu věnovat manželství římskému, ale dále budu sledovat, jak se jeho základy v čase vyvíjely a vtiskávaly do další právní úpravy manželství v kanonickém a současném českém právu.

V prvních čtyřech kapitolách se tedy práce věnuje právu římskému. První kapitola se nejdříve zabývá pojetím manželství v Římě a poukazuje na důležitost kultu a rodiny, potažmo právě manželství. Dále vymezuje samotný pojem římského manželství a objasňuje, kdo disponoval způsobilostí do manželství vstupovat a kdo naopak kvůli překážkám manželství měl vstup do manželství zakázán.

Druhá kapitola obsahuje popis druhů manželství, které se v Římě uzavíraly, ale také těch vztahů, v nichž se manželství neuzavíralo a partneři spolu pouze fakticky žili.

Třetí se pak zabývá procesem uzavření manželství včetně zasnub, v níž se zaměřím i na zvyky, které Římané při svatbě dodržovali. Dále je vymezeno majetkové právo, kde se věnuji problematice věna – jeho zřizování, nakládání s ním během manželství a jeho navrácení, pokud došlo k zániku manželství. Kromě věna je v této kapitole charakterizován dar a možnosti darování mezi manželi.

Čtvrtá kapitola se zabývá zánikem římského manželství, tedy rozvodem – jeho příčinami, způsoby rozvodu manželství vzhledem k jejich vlastnostem přísného či volného manželství. Tato část se také neobejde bez specifické formy zániku římského manželství, a to zapuzení a rovněž obligátního zániku manželství smrtí.

Pátá kapitola nejprve vysvětluje propojení mezi právem římským a kanonickým, aby byl objasněn záměr zakomponovat do této práce právě kanonické právo. Následně nastíním vývoj kanonického manželství, jež se odráželo od římskoprávní úpravy, až do jeho současné podoby, abych dále mohla rozvinout jeho úpravu manželství a komparovat ji s úpravou manželství římského.

Poslední kapitola vzhledem k rozsahu současné právní úpravy manželství vymezuje pouze ty instituty, u kterých lze shledat některé prvky pramenící právě z římského práva.

Jak je známo, římské právo vystavělo pilíře kanonickému i kontinentálnímu právu. Některé instituty se z práva římského přejímaly po staletí. Cílem této práce je poukázat na to, jak jsou zasazeny v kanonickém právu, které je s římským právem neodmyslitelně spjato, a také v právu současném pro ukázkou a potvrzení, že dodnes můžeme některé základy římského manželského práva nalézt i v současném občanském zákoníku.

2 Rodina, manželství a způsobilost k uzavírání manželství

2.1 Rodina a kult

Pro vystižení významu manželství jako základu rodiny, a tedy i jádra římské společnosti, je třeba osvětlit chápání tohoto institutu jako celku římskou společností.

Římané si velice vážili svého rodu a kultu. Každá rodina si vytvářela vlastní náboženství, zvyky a tradice. Jedním z nejdůležitějších aspektů bylo pokračování rodové linie muže – naplněním této skutečnosti Římané vzdávali hold svým předkům, u nichž věřili, že i oni po své smrti doufají v pokračování své rodové linie¹.

Za zachování rodiny a kultu měl odpovědnost *pater familias*, a to nejen vůči své rodině a jejím členům, ale i bohům a celé římské společnosti. Pokud se otec jako nejvyšší rodinný velekněz nestaral o své závazky vůči svým předkům, byl trestán společností, která věřila, že nespokojení duchové předků na jejich společenství snesou neštěstí².

Své závazky *pater familias* musel splnit tím, že uzavřel manželství. V souvislosti s povinností setrvávat v manželství jako jedné nejdůležitějších povinností byl absolutně zakázán celibát, a to jak zákonem, tak i mravy. Manželství se uzavíralo hlavně z důvodu plození dětí, resp. syna, který bude po smrti svého otce jako jeho dědic pečovat o rodinná *sacra*³. Pokud z manželství nevzešel syn, o kult a předky se neměl kdo starat, kult zanikl a římská společnost nejenže musela snést hněv duchů, ale také za to kolektivně odpovídala⁴.

Pro ukázkou silného náboženského hlediska lze zmínit i skutečnost, že pokud se do rodiny narodil syn, nestačilo, že byl se svými rodiči a předky spojen krví. Aby byl do rodiny – kultu přijat, jeho matka musela být za svého manžela provdána při řádném svatebním obřadu a rovněž

¹ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec: [studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma]*. Praha: Sofis, 1998. ISBN 80-902439-7-5. s. 48-2.

² MGR. STLOUKALOVÁ, Kamila. *Trnavské právnické dny: Nová Európa – výzvy a očakávania: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy* [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>

³ Posvátné akty, náboženské povinnosti a obřady uvnitř rodiny a kultu. Pojem také obsahuje kult bohů zemřelých i domácího krbu. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 241.

⁴ Není tedy divu, že pokud se rod rozhodl, že pro své pokračování přistoupí k adopci, na tomto rozhodování se podílela celá společnost na lidovém shromáždění. MGR. STLOUKALOVÁ, Kamila. *Trnavské právnické dny: Nová Európa – výzvy a očakávania: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy* [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>

musel devátý den po narození syna proběhnout obřad, kterým byl syn před příbuznými a svědky u posvátného ohně očištěn a následně představen bohům rodiny, což zajistil jeho otec, a až poté konečně přijat do rodinného kultu⁵.

Narození dívky nebylo důležité, protože žena posléze odešla do rodiny svého manžela. Sňatkem s mužem převzala i náboženství jeho rodiny a svůj původní kult opustila.

Z výše popsaných důvodů je tedy zřejmé, že neplodnost ženy byla považována za bezprostřední příčinu rozvodu. V případě neplodnosti muže povinnost zplodit syna zastoupil jeho bratr či jiný příbuzný. Bezdětnost se neodpouštěla ani vdovám, které musely zplodit syna s bratrem zemřelého muže. Syn se pak považoval za syna zemřelého.

I přes přirozený vývoj římské společnosti, pokles hodnoty kultu i pronikání dalších kultur do Říma bylo rodinné náboženství stále silně zakotveno i v dobách republiky či císařství⁶.

Zájem o udržení pospolité rodiny ještě v době na přelomu republiky a císařství dokládají zákony císaře Augusta⁷, který si význam rodiny dobře uvědomoval a snažil se o zabránění rozpadu společnosti, způsobeného nezájmem Římanů o uzavírání manželství a zakládání rodin, svou právní regulací, kterou byly zákony *leges Iulia et Papia Poppaea* z let 18 př. Kr. a 9 n.l. Tyto zákony stíhaly neprovdané a neženaté občany Říma (*caelibes*). Pro muže platilo pravidlo, že s dosažením věku od 25 do 60 let musí setrvávat v manželství, pro ženy toto platilo od 20 do 50 let. Tito občané byli povinni mít tři (propuštěnky čtyři) děti, žena po smrti svého manžela musela do dvou let znovu uzavřít manželství, žena rozvedená pak do osmnácti měsíců⁸. Porušení této povinnosti přinášelo majetkové újmy, konkrétně tyto osoby nemohly nabývat ze závěti. Jestliže bylo manželství bezdětné (*orbis*), z testamentu bylo možné nabývat pouze jednu polovinu (*poenae caelibatus et orbitatis*). Jmění, které nemohly svobodné či bezdětné osoby nabýt, pak zůstávalo jiným osobám v testamentu určeným nebo státu jako odúmrt'. Naopak pro osoby a manžele, kteří děti měli, byly stanoveny odměny ve formě osvobození od poručenství

⁵ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec: [studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma]*. Praha: Sofis, 1998. ISBN 80-902439-7-5.

⁶ MGR. STLOUKALOVÁ, Kamila. *Trnavské právnické dny. Nová Európa – výzvy a očakávania: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy: Odpovednosť otce rodiny za zachování familie*. [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>

⁷ Císař žijící v letech 63 př.n.l. – 14 n.l. Založil principát a zasloužil se o mnoho právních reforem v rámci svých lex Iulia. Těmito zákony usiloval o nárůst natality, zlepšení života Římanů nebo obnovu římské společnosti. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 164-165.

⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 288 a 164.

pro ženy (které měly alespoň tři, resp. čtyři děti, pokud šlo o propuštěnku). Tyto zákony se však s úspěchem nesetkaly. S nástupem křesťanství se naopak začal vyžadovat celibát, a tak císař Konstantin⁹ úplně zrušil pravidla o nezpůsobilosti dědit z testamentu a Justinián pokračoval zrušením benefitů za větší počet narozených dětí¹⁰.

2.2 Manželství

Při definování manželství nelze opomenout nejproslulejší definici Modestina. „*Manželství je spojení muže a ženy a společenstvím celého života, sdílením božského a lidského práva*“¹¹. Hlavním účelem manželství bylo plodit a vychovávat děti, a to v trvalém a věrném společenství. Tuto zásadu vyjadřuje takto základní a nejdůležitější prvek římského manželství *affectio maritalis*¹² jako stálý záměr manželů žít spolu a plnit účel manželství¹³.

Manželství bylo striktně monogamní a mělo patriarchální podobu. Muž, *pater familias*, dospělý, římský občan, měl v rodině¹⁴ vedoucí postavení a moc jak nad svou manželkou, *mater familias*, a dětmi *filiae familias* a *nepotes*, tak i nad širší rodinou¹⁵.

2.3 Způsobilost k uzavření manželství

Právo na uzavření římského manželství bylo omezováno. Způsobilé k uzavření manželství byly osoby s konubiem¹⁶, dále byl pro sňatek vyžadován minimální věk – dívky musely nabýt věku

⁹ Konstantin vládl v letech 306-337. Zasloužil se o svobodu vyznání křesťanů, ediktem serdickým z roku 311 a následně ediktem milánským. GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-918-1. s. 276.

¹⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 139-140. také HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. s. 460.

¹¹ D.23.2.1. dále také definice Justiniána: *Viri et mulieris coniunctio individuam consuetudinem vitae continens*. BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právník v Brně, 1932. s. 191.

¹² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 25.

¹³ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právník v Brně, 1932. s. 190-192.

¹⁴ Rodinu tvoří *pater familias* a svobodné osoby podrobené jeho moci. Rodina je striktně semknutý, právní a hospodářský útvar. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 111.

¹⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 132.

¹⁶ *Connubium* náleželo římským občanům a cizincům s touto výsadou. Manželství s *cunubiem*, *matrimonium legitimum* zakládalo moc otce nad dětmi i agnátské vztahy. *Matrimonium iuris gentium* představovalo manželství bez *connubia*, které ale nepřinášelo tytéž právní účinky, tedy otcovskou moc a založení agnátských vztahů. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 135.

alespoň dvanácti a chlapci čtrnácti let. Další náležitostí byl souhlas obou stran, případně souhlas *pater familias*, pokud některý z budoucích manželů spadal pod otcovskou moc. Potřeba jeho souhlasu však byla postupně omezována, takže sňatku nemohl bránit (ačkoli jsou tyto údaje předmětem dohad a nejistot)¹⁷. Svolení otce ke sňatku se mohlo odehrát i mlčky. Nebylo-li možné souhlas *patris familias* získat z důvodu jeho nepřítomnosti nebo zajetí, sňatek byl možný až po uplynutí dalších tří let. Pokud nebyl schopen souhlasit pro duševní poruchu, jeho souhlas nahradil úřad.¹⁸ K uzavření manželství byla nezbytná řádně projevená vůle snoubenců, a pokud byla vyžadována, také musela být dodržena určitá forma sňatku.

2.3.1 Překážky manželství

Způsobilost k uzavření manželství omezovaly překážky, které zabraňovaly vzniku manželství zcela nebo pouze mezi určitými osobami.

Absolutní překážky znamenaly nemožnost uzavřít manželství otrokům, cizincům bez konubia, dětem¹⁹, osobám setrvávajícím v manželství, duševně chorým a také kleštěncům²⁰. Od 4. století císař Augustus zavedl překážku další pro vojáky. V době své služby se nemohli platně oženit a jejich dříve uzavřená manželství ztrácela po dobu vojenské služby platnost.

Překážky relativní pak znamenaly nemožnost uzavření sňatku mezi příbuznými, osobami rozdílného stavu nebo osobami rozdílného náboženství. Další překážkou byl také výkon služby v úřadu nebo manželství mezi poručíkem a poručenkou a poslední překážkou, zakládající dokonce zločin, byl sňatek mezi únoscem a unesenou a mezi cizoložníky²¹.

2.3.1.1 Překážka příbuzenství

Překážky příbuzenství řešilo římské právo poměrně kazuisticky.

¹⁷ JOHNSTON, David. *Roman law in context* [online]. 1. United Kingdom, Cambridge: Cambridge University Press, 1999 [cit. 2021-11-06]. ISBN 0-511-03568-3. Dostupné také z: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/98053582.pdf>. s. 34. Také BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 195.

¹⁸ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 195.

¹⁹ Dívčám do dvanácti a chlapcům do čtrnácti let.

²⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 136.

²¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. s. 460.

Příbuzní v linii přímé (rodiče s dětmi, prarodiče s vnoučaty) měli absolutní zákaz uzavírat sňatky²².

Tento zákaz platil rovněž pro příbuzné v nepřímé linii. Uzavřít sňatek tedy nemohli sourozenci vlastní i „polovlastní“. Sourozenci nevlastní, mezi nimiž nebylo žádné pokrevní příbuzenství, měli sňatek mezi sebou povolen. Děti sourozenců již bez postihu sňatek uzavřít mohli, v tomto případě již šlo o čtvrtý stupeň příbuzenství. Výjimka platila u adoptivních sourozenců. Jakmile vztah adopce zanikl, bývalí adoptivní sourozenci mohli bez postihu uzavřít sňatek. Dále platilo, že syn otce, jenž adoptoval ženu, která byla matkou dívky, mohl pojmout svou adoptivní neteř za manželku, i když se jedná teprve o třetí stupeň příbuzenství. To platilo i v době, kdy adoptivní vztah otce muže a matky ženy ještě trval. Za jiných okolností by sňatky mezi příbuznými do čtvrtého stupně povoleny nebyly. Na tomto místě můžeme však připomenout situaci císaře Claudia, který čistě z vlastní vypočítavosti povolil sňatky s příbuzným do třetího stupně, aby si za manželku mohl vzít svou neteř Agrippinu²³.

2.3.1.2 Překážka příbuzenství

Protože v rámci švagrovství vznikl vztah manžela k příbuzným manžela druhého, plynul z těchto vztahů zákaz uzavírat manželství s tchyní či tchánem nebo nevlastní matkou. Tento zákaz pak platil i po rozvodu manželů, protože se rodič manžela nebo manželky považoval za příbuzného v první linii. Zákaz se týkal i sňatku se snachou či zetěm²⁴ nebo nevlastní dcerou či synem, a to i po zániku původního příbuzenského vztahu²⁵. Až v době císařství byly rovněž zakázány sňatky s bývalou manželkou svého bratra nebo se sestrou manželky²⁶.

²² KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 55.

²³ Císař Claudius vládl v letech 41-54. S Agrippinou se oženil roku 49. Jako čtvrté manželce císaře Claudia se jí dostalo nebývalé cti, když ještě za života dostala jméno Augusta. Po uzavření sňatku s Claudiem se rozhodla, že se zbaví syna Claudia, Britannika, a na trůn dosadí svého syna Nera, proto také zařídila zásnuby Nera s Octavií, Claudiovou dcerou. Nero se tak stal Claudiovým synem a následníkem trůnu. O smrti Claudia v roce 54 se hovoří v souvislosti s otravou hub, které mu měla Agrippina podstrčit. Claudiova vláda se vyznačovala mísením liberálnosti a zároveň konzervatismu. Nápady měl přínosné, ale nedokázal je promítnout ve skutečnost. Byl velmi vzdělaný, sepsal několik historických knih a za historika ho pokládal i Livius. GRANT, Michael. *Římscí císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-918-1. s. 51-53.

²⁴ Zákaz vyplýval z faktu, že pokud žena vstoupila do manželství *cum manu*, kde byl její manžel podřízen svému *pater familias*, byla i ona považována za jeho dceru.

²⁵ BĚLOVSKÝ, Petr. Příbuzenství jako překážka manželství. *Právní rozhledy* [online]. Praha, 2003, 2003(2), 78-83. [cit. 2022-02-03]. Dostupné z:

<https://www.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=nrptembqgnpxa4s7gjpXgXzXha&groupIndex=0&rowIndex=0#>

²⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 136.

2.3.1.3 Rozdílný stav a náboženství

Překážka manželství kvůli rozdílnému stavu stála mezi římskými občany a Latiny či peregriny. Dále se svobodní muži nemohli ženit se ženami, které byly postiženy infamií. Nemožnost uzavření manželství také existovala mezi senátory i jejich dětmi a propuštěnci nebo dětmi herců²⁷. Tuto překážku pak postupně zrušil císař Justinián. Dávňý zákaz sňatku mezi patriciji a plebeji vycházející již ze Zákona 12 desek zrušil *lex Canuleia* roku 445 př.n.l.²⁸.

Překážku náboženského vyznání přineslo křesťanství, které zakazovalo manželství mezi židy a křesťany.

Pro úředníky státu také platil zákaz oženit se se ženou z provincie, kde v ten čas vykonávali službu. Císařové Markus a Komodus dále udělili zákaz poručíkům oženit se za své poručenky, leda by poručenka dosáhla věku dvaceti šesti let.

2.3.1.4 Zločin

Za zločin byl pak považován sňatek únosce s unesenou, jak stanovil císař Konstantin, a také sňatek cizoložníků²⁹. Žena odsouzená za cizoložství spadala do kategorie *probrosae*³⁰, kam patřili také např. prostitutky, umělci nebo ženy odsouzené za trestné činy.

Jedním z důsledků nevěry byla také ztráta ochrany udělená vyhláškou (ediktem³¹) *de adtemptata pudicitia*³² a také ztráta ochrany před obtěžováním na ulicích. Lze se také domnívat, že podle zákona *lex Julia* se usvědčené cizoložnice stávaly prostitutkami. Dalšími možnými tresty byla infamie nebo nemožnost svědčit u soudu. Zákon *lex Julia* také stanovil právo otce nebo manžela usmrtit ty, kteří byli přistiženi při cizoložství. Augustovo zákonodárství ale

²⁷ Takové manželství bylo platné, avšak bylo stíháno pokutami jako za celibát.

²⁸ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 136.

²⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. s. 461.

³⁰ *Probrum* – hanebné jednání. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 223.

³¹ Edikty *praetor* vyhlášoval, aby občanům oznámil principy, kterými se bude řídit po dobu svého úřadu. Edikty platily po dobu úřadu *praetora*, nebo se přebíraly i edikty staré. *Praetor* nejdříve oznámil svou činnost pro dobu úřadu v *edictu perpetuum* a následně v *edictum repentinum* vyhlášoval edikty vzniknuvší z jeho činnosti. SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: nákl.vl., 1932. s. 64.

³² Vyhláška přijatá v rámci *Edictum perpetuum* s podmínkami: *De adtemptata pudicitia. Si quis matrifamilias aut praetextato praetextataeue comitem abduxisse sive quis eum eamue adversus bonos mores appellasse adsectatusve esse dicetur. Adtemptata pudicitia. Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. 2018 [cit. 2022-01-28]. Dostupné z: //it.wikipedia.org/w/index.php?title=Adtemptata_pudicitia&oldid=96531966
V rámci prétorského ediktu o veřejné pomluvě bylo upraveno napadení ženy nebo mladého muže na jejich cudnosti. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 131.

následně narušilo tradici domácí jurisdikce. Otec ženy byl při jejím trestání omezován a její manžel již nemohl svou ženu zabít, ledaže by se tak stalo v návalu vzteku, jinak mohl být stíhán za trestný čin vraždy. U cizoložníka platilo jiné pravidlo, a to, že pokud byl přistižen v domě manžela a patřil do nižších společenských vrstev, měl manžel právo ho usmrtit³³.

³³ GARDNER, Jane F. *Women in Roman law & society*. Bloomington: Indiana University Press, c1986. ISBN 0-253-36609-7. s. 129.

3 Druhy manželství

3.1 Manželství přísné

Matrimonium cum in manum conventione nejsilněji odráželo vrcholné postavení muže v rodině. Manželka, jež z vůle svého muže vstupovala do jeho rodiny za účelem zplodit legitimní děti, ztrácela nad sebou původní moc svého otce, všechny agnátské příbuzné a také svůj majetek. Nyní patřila do nové rodiny svého muže, kterému se plně podrobila a stala se *mater familias*, resp. *filiae loco* ve vztahu ke svému muži a *sororis loci* k dětem. I přes pozici v rodině podobnou dětem měla ale žena velice příznivé dědické postavení, a pokud ji manžel měl trestat, činil tak až po poradě s příbuzenstvem jak svým, tak i ženiným. Manžel měl také právo v závěti jmenovat své ženě opatrovníka.

3.2 Manželství volné

Matrimonium sine in manum conventione se vyznačovalo tím, že žena po vstupu do manželství neměnila své postavení v původní rodině. Nevcházela tedy pod moc svého manžela a její původní agnátské vztahy zůstávaly ve stejném stavu. Žena buď zůstala *sui iuris*, nebo pod mocí svého otce jako doposud. To mělo také význam na možnost manžela mít ženu pod svou mocí, protože ta zůstávala jejímu otci, který jediný mohl i proti manželovi své dcery použít vindikační žalobu nebo praetorské interdikty *de liberis exhibendis, ducendis*³⁴. Teprve právní úprava císaře Diokleciána umožnila manželovi i proti otci podat *interdictum de uxore exhibenda et ducenda*. Děti z manželství *sine manu* spadaly pouze pod otcovskou moc a mezi nimi a jejich matkou nevznikal agnátský vztah. Volné manželství ale také obsahovalo některé účinky: například manželé proti sobě nemohli použít infamující žalobu, nemuseli proti sobě svědčit nebo jim navzájem svědčilo *beneficium competentiae*³⁵ při exekuci³⁶.

Pro uzavření manželství nebyly vyžadovány žádné formy, většinou se ale manželství uzavíralo před svědky nebo muž svou ženu uváděl do svého domu jako společného bydliště. Muž na

³⁴ Kdo v rozporu s vůlí *pater familias* zadržuje jeho ženu, musí ji předvést před soud. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 135.

³⁵ Znamenalo, že dlužník mohl zaplatit jen to, co mohl a po zaplacení mu zůstal dostatek na živobytí. BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. 2. City College, New York: The American Philosophical Society, 1953. s. 373.

³⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 133-134.

rozdíl od ženy tento sňatek mohl uzavřít i za své nepřítomnosti. Pokud muž po cestě domů zahynul, ženě i tak zůstala manželská povinnost držet po jeden rok smutek³⁷.

Pro tento vztah se však našlo i další využití, a to propuštění ženy z jejích agnátských vztahů. Žena se například za účelem pořízení závěti pouze podmanila pod moc svého důvěrníka bez záměru uzavřít s ním manželství. Poté, co se žena nacházela pod jeho mocí a opustila své agnátské vztahy, důvěrník ji ze své moci propustil a stal se jejím poručíkem.

3.3 Vztah faktický

3.3.1 Konkubinát

Konkubinát byl trvalý faktický vztah muže a ženy hůře společensky postavené, anebo vojáku, kteří nemohli uzavřít manželství vůbec. Většinou šlo o vztahy senátorů s herečkami nebo propuštěnkami. V takovém vztahu nemohly setrvávat svobodné ženy, *Lex Julia de adulteriis*³⁸ toto trestalo jako *stuprum* nebo *adulterium*³⁹. Do obluby se tento faktický vztah dostal v době křesťanských císařů, kdy se tohoto vztahu mohla účastnit i žena *ingenua*. Jestliže měl muž záměr ženu pojmout za manželku, na vztah se nahlíželo jako na manželství. Pokud nešlo o trvalý vztah muže a ženy (tedy konkubinát), bylo zapotřebí výslovně projevit vůli, že muž chce mít ženu pouze jako konkubínu⁴⁰.

3.3.2 Contubernium

Vzhledem k rozdělení společnosti na osoby svobodné a nesvobodné neexistovalo, aby mezi sebou otroci uzavírali manželství nebo aby si svobodný vzal za manžela „věc“, otroka, který na takový závazek ani neměl právo. Jedinou možností, jak tento stav řešit, bylo využít *ius connubii*.

³⁷ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 103.

³⁸ *Lex Iulia de Adulteriis* (18. př.n.l.) je Augustův zákon, jež někteří učenci považovali za součást zákona *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus*. Upravoval případy cizoložství, které byly považovány za zločin, také sankce za ně a formy a podmínky obvinění. Zákon řešil i další trestné činy proti cudnosti. D. 48, 5; C.9.9. BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. 2. City College, New York: The American Philosophical Society, 1953. s. 553.

³⁹ Cizoložství ženy, které mohl její manžel trestat. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 22.

⁴⁰ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 163.

Pod pojmem *contubernium* rozumíme trvalé soužití mezi otrokem a otrokyní a mezi otrokem a svobodným. Šlo o ryze faktický vztah, který byl vázaný na to, jak se rozhodne pán otroka⁴¹.

Děti vzešlé z těchto vztahů následovaly status matky. Pokud je otrokyní, stávají se majetkem svého pána, pokud je těhotná žena chvíli svobodná, její potomek nabude *status libertatis*. Svoboda matky v době těhotenství se ale prokazovala velmi těžko, a tak nebylo jednoduché určit, zda je její dítě svobodné, či nesvobodné. V této věci se vedly i spory a jeden z nich, odehrávající se před rokem 75 po Kr. ve městě Herculaneum, je i zachován v záznamech. Dcera propuštěnkyně jménem Justa vedla spor o svou svobodu s bývalou paní její matky Calatorií. Justa tvrdila, že se narodila až po propuštění své matky z moci Calatorie. Calatoria to odmítala s tím, že se Justa narodila, když byla její matka ještě v moci Calatorie, a Justa je tedy její otrokyní. Spor nakonec vyhrála Calatoria.

Jestliže spolu měli otroci děti a byli na svobodu propuštěni současně, jejich vztah se automaticky stal manželstvím. Někteří páni pak jako projev podpory soužití otroků spolu s otroky – rodiči propouštěli zároveň i jejich společné děti⁴². Pokud byl z páru otroků na svobodu propuštěn pouze jeden z nich, jejich vztah musel pokračovat v *contuberniu*.

Soužití otroka a svobodného nebylo trestné, prospěch pánů z toho, aby jejich otrokyně rodily další přírůstky otroků, převyšoval nad zájmem na trestání soužití otroků. Podle zákona *senatusconsultum Claudianum*⁴³ bylo možné, aby i dítě, chlapec, počatý mezi otrokyní a svobodným, měl status svobodného, pokud muž neměl povědomí o statusu otrokyně. Dívka narozená z takového vztahu následovala status matky a stala se též otrokyní.

Ženě, jež nepřerušila vztah s otrokem, hrozilo propadnutí v *capitis deminutio maxima* a jako otrokyně spadala do moci pána muže. Jejich děti se ale rodily svobodné.

⁴¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 135.

⁴² Císař Konstantin Veliký zredukoval prodej císařského majetku a přitom dbal na to, aby nebyly zpřetrhány vazby mezi rodiči a dětmi. Tato právní úprava patřila mezi jedny z mála úprav manželství otroků. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 136.

⁴³ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 63.

Zákonný byl vztah pána a jeho otrokyně. Otrokyně propuštěná za účelem uzavření sňatku se svým pánem pak ale nemohla iniciovat rozvod. Vztah ženy se svým otrokem se ale považoval za nepřijatelný a odsouzeníhodný⁴⁴.

⁴⁴ LENHARTOVÁ, Katarína. *Trnavské právnické dny. Nová Európa – výzvy a očakávania: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy: Contubernium jako tolerované spolužitie v rímskom práve*. [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>. s. 31-34.

4 Manželství

4.1 Uzavření manželství

4.1.1 Zasnoubení

Před sňatkem páru se mohly uskutečnit zasnuby. Nejstarší formě manželství nepředcházely žádné zasnuby, muž v rámci trhové smlouvy pouze zaplatil za svou ženu a ona tím vstoupila do jeho moci. Později zasnuby probíhaly při náboženském obřadu, kdy se muž stipulací zavázal otci ženy, že si ji v budoucnu vezme za ženu, a otec se na oplátku zavazoval, že svou dceru propustí ze své moci do moci budoucího manžela své dcery. Muž své budoucí ženě také věnoval prsten⁴⁵.

U Latinů se zrušení zasnub žalovalo žalobou *actio ex sponsu* na peněžitou náhradu škody. Protože ale zasnoubení nebylo pro Římany závazným aktem, nebylo vymáhání peněžitého plnění za zrušené zasnuby mravné. V protiváze žaloby ale mohla být použita *exceptio doli*⁴⁶.

Tyto starší zasnuby mohly proběhnout i bez přítomnosti snoubenců, a to prostřednictvím dopisu nebo posla.

Klasické právo pak zasnuby pojímalo neformálně a k zasnoubení stačil jen neformální souhlas. Za nepřítomné snoubence mohli slib učinit otcové či poručníci s podmínkou, že snoubenci o zasnubách věděli a později je i odsouhlasili⁴⁷. Osoby *sui iuris* se mohly zasnoubit bez omezení, s ženinými zasnubami musel souhlasit její poručník, stejně jako ona musela odsouhlasit zasnoubení, které poručník zorganizoval⁴⁸.

Z hlediska věku zasnoubení nebylo věkově omezeno, jestliže dítě, které se zasnoubilo, tomuto aktu rozumělo a vědělo, jaké následky jeho počínání má⁴⁹. Až později nejspíše justiniánská praxe pak přidala podmínku dosažení alespoň sedmi let věku. Neomezenost věku ale využívali muži, kteří se sňatku vyhýbali a pro prodloužení stavu nemanželského se zasnubovali

⁴⁵ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 86-87.

⁴⁶ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: V Praze: J. Otto, 1894. s. 376.

⁴⁷ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 87.

⁴⁸ Vztah ženy a jejího poručníka byl omezen, a nejspíše z majetkových důvodů nebylo povoleno, aby se poručník ani jeho syn se svou chráněnkou zasnoubili.

⁴⁹ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 88.

s mladými dívkami. Poté museli s manželstvím vyčkat do jejich dvanácti let. Tomu se zamezilo a zasnuby nebyly platné, pokud snoubenci do dvou let nevstoupili do manželského svazku. Ve skutečnosti se tedy zasnuby konaly od deseti let dívky, i když byly povoleny i v mladším věku⁵⁰.

Děti v moci otcovské musely mít k zasnoubení otcovo svolení. *Pater familias* mohl své děti také sám zasnoubit. Proti jeho jednání se mohl ohradit pouze syn. Dcera pak jen v tom případě, že její nastávající byl nepoctivým mužem⁵¹. Se zasnubami své dcery nemusel otec souhlasit přímo a stačilo, že jim neodporoval. Mohl je však jednostrannou výpovědí i zrušit.

Překážkou k zasnubám byly duševní choroby. Pokud došlo k těžkému onemocnění po zasnubách, bylo možné je beztretně zrušit. Pouze přechodná nemoc pak umožňovala po zasnubách vstoupit do manželství. Rovněž dodržení dobrých mravů bylo nutné zachovat, například bývalá snoubenka otce nemohla být zasnoubena za jeho syna, i když k manželství nedošlo.

Kvůli pojetí zasnoubení jako nezávazného aktu nepřicházelo v úvahu ani majetkové jednání mezi snoubenci. Bylo možné si navzájem darovat (například již zmíněný prsten). Dar se druhé straně vracel, jen pokud byl darován podmíněně, s budoucím uskutečněním sňatku, a zasnuby byly vinou snoubence zrušeny. Za císaře Konstantina se pro darování mezi snoubenci uzákonily stejné podmínky jako pro darování. V případě smrti jednoho ze snoubenců se dar vracel, zatímco při zrušení zasnoubení se obdarovanému dar ponechal a nesplnění závazku zasnoubení se vymáhalo u soudu. Žena však dar vracela, pokud rozhodnutí zrušit zasnuby vzešlo z její strany.

Odlíšné poměry ale nastaly, pokud byl dán závdavek (*arrha sponsalicia*). Závdavek nebyl původní institucí římského práva, ale přinesla ho kultura hellenistická. Nejprve se objevil v císařských konstitucích císařů Gratiana či Theodosia⁵². Závdavek dával ženě muž a zároveň s tím se zavazoval, že ženě učiní nabídku k sňatku. Žena závdavek vracela v jeho dvojnásobné hodnotě, pokud z její strany došlo ke zrušení sňatku. Jestliže sňatek zrušil muž, závdavek se mu nevracel. Povinnosti vrácení dvojnásobku závdavku byla žena zbavena, došlo-li k překážce, pro kterou snoubenci nemohli uzavřít manželství. Samotný závdavek vracely také ženy svobodné,

⁵⁰ GARDNER, Jane F. *Women in Roman law & society*. Bloomington: Indiana University Press, c1986. ISBN 0-253-36609-7. s. 46.

⁵¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: V Praze: J. Otto, 1894. s. 376.

⁵² STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 88-90.

vdovy nebo nezletilé, oproti ženám dospělým nebo těm, které získaly výsadu plnoletosti (*veniae aetatis*)⁵³, jež vracely dvojnásobek závdavku.

Také zasnoubení mělo své důsledky. Žena se již nemohla stýkat s jinými muži a muž mohl svou snoubenku postihnout za *adulterium*. Pro muže tato podmínka neplatila, a pokud „se nezapletl“ s ženou vdanou nebo ženou nižšího postavení, nebyl právem postižitelný. Na snoubence se pak nahlíželo jako na blízké příbuzné, aby byli osvobozeni od majetkových omezení vnesených zákony *lex Cincia*⁵⁴ a *lex Furia Testamentaria*⁵⁵, která se netýkala právě příbuzných⁵⁶.

4.1.2 Uzavření manželství

Sňatek se mohl uskutečnit pouze prohlášením souhlasné vůle obou snoubenců. Muž v moci otcovské pak musel získat otcův souhlas, případně souhlas dědův i otcův, byl-li otec ještě v moci svého otce. Žena se vdávala z vůle *pater familia*. Svému provdání mohla odporovat pouze tehdy, byl-li její ženich nepočetný.

Při tradiční svatbě žena nejdříve při *traditium* opustila ohniště svého otce. Následně byla při *deductio in domum* odvedena před dům svého ženicha, kde byla seznámena s ohněm a vodou. Nakonec se manželé u domácího ohně oficiálně spojili a žena převzala bohy a ceremonie svého muže.

Sňatek se nemohl uskutečnit v určité dny náboženské, ve svátek mrtvých nebo v první polovině března a června. Dívka večer před svatbou obětovala své hračky domácím bohům a vypila a vykoupala se v tradiční směsi mléka, medu a máku. To ji mělo očistit a podpořit její plodnost. Na svatbu si oblékla bílou tuniku, červený závoj a žluté boty⁵⁷. Před samotným obřadem spolu

⁵³ Císař mohl udělit nezletilým poddaným před jejich dvacátým pátým rokem privilegium zletilosti, jež si zasloužili pro svou bystrost a prozíravost, později udělováno mužům nad dvacet a ženám nad osmnáct let věku. BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. 2. City College, New York: The American Philosophical Society, 1953. s. 760.

⁵⁴ Zákon *Lex Cincia* z roku 204 př.n.l. stanovil omezení výše daru a zákaz akceptace daru či odměny za obhajobu před soudem. Výjimka ze zákazu platila pro příbuzné nebo zachránce života. Darování, které se uskutečnilo i přes zákaz bylo naříkatelné – dárce disponoval *exceptio legis Cinciae*. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 159; také BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. 2. City College, New York: The American Philosophical Society, 1953. s. 549.

⁵⁵ Zákon *Lex Furia testamentaria* (z let mezi 204 a 169 př.n.l.) zakotvil maximální množství dědictví na jeden tisíc assů, kromě odkazů mezi nejbližšími příbuznými nebo manželi. Jde o nejstarší zákon zakotvující maximální výši odkazů. BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. 2. City College, New York: The American Philosophical Society, 1953. s. 552.

⁵⁶ GARDNER, Jane F. *Women in Roman law & society*. Bloomington: Indiana University Press, c1986. ISBN 0-253-36609-7. s. 46.

⁵⁷ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 98.

snoubenci bohům obětovali berana. Z vnitřností zvířete pak kněz věštil budoucnost snoubenců. Po obřadu proběhla hostina a sehraný únos Sabineček. Při tomto sehraném aktu muži unesli dívky, a když jim je chtěli ukrást jiní muži vyššího postavení, volali, že dívky odvádějí Talasiovi. To mělo do manželství přinést takové štěstí, jaké měl právě ctěný muž Talasios. Tímto zvoláním také manželka vstoupila do domu muže a byl jí svěřen oheň, voda a také klíče od domu. Jako řádná žena *matrona* byla od této chvíle věrna svému muži. Vždy nosila bílou tuniku a hlavu měla zakrytou šátkem. Musela se chovat rozvážně a cudně. Upozorňovat na sebe mohla pouze umem zpěvu a hry na hudební nástroj⁵⁸.

Římské uzavření manželství se vyznačovalo bez formálností. Pevně stanovenou formu však i zde mělo podrobování se manželské moci – uzavření manželství spojené s *manus* se uskutečňovalo třemi způsoby: *confarreatio*, *coemptio* nebo *usus*⁵⁹.

4.1.3 Confarreatio

Při *confarreatiu* se při náboženském obřadu obětoval špaldový koláč. Obřad musel proběhnout před deseti svědky, *pontifex maximus* a *flamen Dialis*. Snoubenci pak pronášeli předepsané formule, jimiž tak projeví svou souhlasnou vůli vejít do manželství. Nevěsta při tomto obřadu vzala slavnostním prohlášením jméno muže za své. Žena tímto rituálem vstoupila nejen do moci (*manus*) ženicha, ale také do *sacra* rodiny a *gens*⁶⁰.

Tento způsob sňatku byl možný jen pro patricie. Později, v období konce republiky, tento obřad využívali pouze nejvyšší kněží *rex sacrorum* a *flamines maiores*⁶¹, protože tyto úřady mohli zastávat jen ti, kdo pocházeli z manželství uzavřeného *per confarreationem* a současně museli sami sňatek uzavírat touto formou⁶².

⁵⁸ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 96-100.

⁵⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 138.

⁶⁰ Gens byl hlavním prvkem rodového zřízení. Členy rodu byli svobodní gentiles a agnáti. Tito členové měli společné pozemky, pohřebiště i obřady. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 120.

⁶¹ *Flaminové*, tedy *Dialové*, *Martialové* a *Quirinalové* pocházeli pouze z manželství, která byla uzavřena způsobem *confarreatio*. *Flamen Dialis* byl kněz nejvyššího boha Iova. Měl zakázáno sahat na psy a břečťan, tato slova nemohl ani vyslovit. Musel se zdržet všeho, co bylo spojeno se smrtí. Z Říma se mohl vzdálit maximálně na tři dny. Manželka takového kněze při bohoslužbě podléhala moci svého muže, v ostatním životě pak měla stejné postavení jako jiné ženy. Jako na jejího muže, i na ni doléhala různá omezení, např. se prvního března nemohla česat⁶¹; STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 101.

⁶² HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. 2., opr. a rozmnožené vyd. V Praze: J. Otto, 1894. s. 377-378.

4.1.4 Usus

Žena, jež s mužem pobývala celý rok jakožto vdaná, byla po této době „vydržena“ a vstoupila v rodině do pozice dcery. Vztah založený na *usu* se podobal konkubinátu, ale žena k *usu* potřebovala souhlas svého otce. Vydržení se vyhnula, zdržovala-li se tři dny a noci v roce mimo dům manžela⁶³. Pro plebeje byl sňatek s účinkem *manus* možný pouze prostřednictvím *usu*. Postupem doby vyvinula forma sňatku *coemptio* a *usu* zaniklo jak zákonodárstvím, tak i obyčejovým právem⁶⁴.

4.1.5 Coemptio

Nejmladší forma sňatku *coemptio* patřila k mnohem přístupnějšímu občanskému sňatku. Také k tomuto sňatku musela žena získat otcův souhlas, bez toho se sňatek nemohl uskutečnit⁶⁵. Muž se na trhu před pěti svědky dotázal ženy, ta odpověděla a muž si ji tak obrazně „koupil“, proběhl tedy úkon *per aes libram*⁶⁶. Žena k tomu prohlašovala, že přebírá jméno svého ženicha. Tímto procesem žena vstupovala do rodiny muže a pod jeho *manus*, ale ne pod jeho *sacra*.

V době konce republiky se z této formy uzavírání sňatku vyvinul institut, kterým žena mohla změnit svého poručníka nebo získat oprávnění k sepsání poslední vůle.

Jednání, kterým měnila poručníka (*coemptio fiduciaria*), probíhalo formou sňatku *coemptionis*, ale náležitost projevu vůle chyběla. Současně byla k jednání připojena úmluva, že žena má být remancipována třetí straně, která ji osvobodí. Pokud toto jednání bylo provedeno s manželem, nastala pravá *manus*. Byla-li provedena jen *coemptioe fiduciae cause cum extraneo facta manus*, žena pouze vystoupila ze své rodiny, ale již nevstoupila pod moc muže. Muž k ní nenabyl žádného práva kromě remancipace ženy⁶⁷.

K uzavření manželství volného nebylo třeba žádné formy. Některé zvyklosti se dodržovaly, jako např. odvedení ženy do mužova domu, sepsání dotální smlouvy, ale tyto úkony měly pouze fakultativní charakter. Manželství vzniklo pouze tím, že oba manželé před svědky prohlásili, že

⁶³ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 102.

⁶⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. 2., opr. a rozmnožené vyd. V Praze: J. Otto, 1894. s. 378.

⁶⁵ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 102.

⁶⁶ Při významných jednáních se pro náležitě zveřejnění prováděly hotové platby mědi před pěti svědky a vážným – libripens; BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (v nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 207.

⁶⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. 2., opr. a rozmnožené vyd. V Praze: J. Otto, 1894. s. 379; také KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 71.

mají vůli být manželi, anebo žena vstoupila do ženichova domu. Justiniánské normy zavedly povinnost uzavřít dotální smlouvu, pokud do manželství takto vstupují osoby vyššího stavu nebo si muž za ženu bere konkubínu⁶⁸.

4.2 Majetkové právo v manželství

Ve starším manželství *in manum conventio* manželka jako *uxor in manu*⁶⁹ nebyla oprávněna mít vlastní majetek, a vše nabývala pro manžela. Stejně tak majetek ženy *sui iuris* v manželství *cum manu* přecházel na jejího manžela. Současně s tím pak zanikly manželčiny dluhy. Praetor následně vynášel žaloby *rescissa capitis deminutione*,

V manželství *sine manu* pak společné vlastnictví nevznikalo a všechny výdaje hradil manžel, který se o rodinu staral⁷⁰. Zvyklostí a společenským předpokladem bylo přispívat manželovi jako živiteli rodiny na výdaje spojené s rodinou. Přispívalo se věnem (*dos*)⁷¹.

V případě sňatku ženy *alieni iuris* dostával následně manžel majetek, který mu věnoval otec nevěsty jako *dos*. Žena potom po svém manželovi dědila jeho majetek stejně jako jeho dcery (*filiae loco*) a ve své původní rodině své dědické právo ztratila, protože toto bylo vykompenzováno již věnovaným věnem⁷².

Mladší právní systém pak díky preferování manželství *sine manu* upřednostnil oddělené majetky manželů – ženě *sui iuris* její majetek zůstal v její dispozici a ženě *alieni iuris* setrvalo majetkové právo u otce včetně práva dědického. Naproti tomu ale měla v manželově rodině velmi nevýhodné postavení a dědila mezi posledními, po agnátských i kognátských příbuzných manžela (*unde vir et uxur*).

Disponovala-li manželka svým majetkem i po čas manželství, mohla ho i sama obstarávat. Tuto správu také mohla svěřit manželovi nebo mu majetek převést do vlastnictví.

⁶⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Institute římského práva*. 2., opr. a rozmnožené vyd. V Praze: J. Otto, 1894. s. 380.

⁶⁹ Manželka podrobená manželově moci. s. 277.

⁷⁰ SKŘEJPEK, Michal, Vladimír KINDL a Václav ŠEBOR. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vyd. 2., (jako *Prameny římského práva - Fontes iuris romani* vydání 1.). Praha: LexisNexis, 2004. Focus (LexisNexis CZ). ISBN 80-86199-89-4. s. 140.

⁷¹ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 3; také HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. s. 475.

⁷² SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 162.

Manželka k vydání svého majetku také mohla použít žaloby *action mandati* či *depositi*, *vindicatio* a *condictio sine kauza*⁷³.

4.2.1 Věno

Věno fungovalo jako příspěvek ženy či její rodiny na manželovy výdaje spojené s domácností a hospodářstvím. Zřízení věna nebylo povinné, manželství mohlo být uzavřeno i bez něj, ale spíše šlo o záležitost obvyklého rázu a nevnesení věna do rodinného jmění mohlo pro ženu znamenat nežádoucí důsledky, například to, že manžel ženu nezaopatřil a neposkytoval jí výživu⁷⁴. Věno ale zásadně neplnilo funkci daru manželovi, výdaje plynoucí z manželství stále nesl sám.

Pokud věno žena nezřídila sama, zřizovali ho příbuzní ženy, kteří měli pouze morální povinnost ke zřízení věna. Ta ale byla považována za velmi vážnou. Až v mladším právu byla ustanovena povinnost zřízení věna otci, za určitých podmínek i matce ženy⁷⁵. Dokonce měl tuto povinnost i svůdce ženy, jenž si nemohl nebo nechtěl ženu vzít. Nárok na zřízení věna pak mohla žena případně převést na svého manžela. Žalobou *condictio ex lege* pak žena tento nárok mohla vymáhat na povinných zřídít věno⁷⁶.

Pokud věno zřídil *pater familias*, nazývalo se *dos profecticia*. Pokud to dělali všichni ostatní zřizovatelé, ať už samotná manželka, osoba jí blízká nebo osoby třetí, které zřizovaly věno za ženu kvůli svému závazku vůči ní nebo v rámci obdarování ženy, v takovém případě se nazývalo *adventicia*⁷⁷. V případě, že si třetí osoba vyhradila právo věno vrátit v případě zániku manželství, věno se nazývá *dos recepticia*⁷⁸.

Způsoby, jež se ke zřizování věna používaly, se rozlišovaly podle způsobu, kterým se předmět věna zcizoval. Patřilo mezi ně *datio dotis*, kterým se převádělo vlastnictví kviritské a všechny převody související se zcizovacím právním jednáním, dále *dictio dotis*, kterým se věno

⁷³ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 163.

⁷⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 141.

⁷⁵ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 167.

⁷⁶ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 6-7.

⁷⁷ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 167.

⁷⁸ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 218

slibovalo ústně⁷⁹ a formálně a přijímalo se bezformálním způsobem. Dalším způsobem bylo *promissio dotis*, stipulační slib věna, jež nebylo konkrétně určené⁸⁰. Manžel měl nárok na úroky a plody z tohoto slíbeného věna, a to do dvou let od uzavření manželství. Rovněž mu náležela žaloba *ex stipulatio actio*⁸¹.

Předmětem věna mohly být věci (zastupitelné i nezastupitelné), další věcná práva a pohledávky.

Věno se oceňovalo (*dos aestimata*) pro případ, že se věno bude v budoucnu vracet nebo nastane spor a bude podána žaloba na vydání *actio rei uxoriae*.

Věno se ocenilo hodnotou, kterou mělo, když ho žena přinesla do manželství. Tak se v případě skončení manželství ochránila hodnota věna. Manžel tedy ženě v případě zániku manželství vrátil takovou smlouvenou hodnotu, kterou věno mělo v okamžiku přínosu, bez ohledu na to, jestli věc (předmět věna) zanikla a již neexistovala. Na tuto instituci se nahlíželo jako na trhovou smlouvu, při níž si manžel věc od ženy jako by koupil. V rámci smlouvy byl manžel zavázán od vzniku smlouvy, případně od vzniku manželství. Ze smlouvy pak vyplývala obvyklá práva – nebezpečí nahodilé zkázy, rizika i výhody spojené s koupí⁸².

Věno vnesené do manželství se stalo součástí jmění muže. S modernější dobou se ale absolutní práva muže k věnu oslabovala. Na věno se pohlíželo spíše jako na majetek manželky, ze kterého má manžel pouze práva na úroky a další plody z něj⁸³. Manžel jako vlastník disponoval žalobou *rei vindicatio* a dalšími vlastnickými žalobami, vzhledem k předmětu jmění. Ze jmění nabýval práva a povinnosti, v podobě úroků a plodů, ale také nesl břemena spojená s vlastnictvím věna.

⁷⁹ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3. s. 203.

⁸⁰ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 169.

⁸¹ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 9.

⁸² SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 169. Dále také SKŘEJPEK, Michal, Vladimír KINDL a Václav ŠEBOR. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vyd. 2., (jako Prameny římského práva – Fontes iuris romani vydání 1.). Praha: LexisNexis, 2004. Focus (Lexis Nexis CZ). ISBN 80-86199-89-4. s. 141.

⁸³ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 169.

Římská úprava manželského práva také upravovala situaci, kdy v případě nalezení pokladu na věnném pozemku se tento poklad dělil napůl⁸⁴.

Zákon *Lex Julia de adulteriis* stanovil zákaz manželovi, aby zcizoval pozemky, jež manželka přinesla do manželství. Nadále pak podle *Lex Julia de fundo dotali* nemohlo ke zcizení takového pozemku dojít ani se souhlasem ženy se zcizením jejího pozemku. Ze zákazu zcizování vyplývaly výjimky, jako v případě *dos aestimata*, kdy žena neměla právo na vrácení svého věna, dále ke zcizení pozemku také mohlo dojít, pokud šlo o exekuční zabavení pozemku⁸⁵. Při *permutatio dotis*, smluvní změně předmětu věna za trvání manželství⁸⁶, bylo také zcizení možné. Justinián později tento zákaz povolil do té podoby, že souhlas ženy, trvajících i po dvou letech od prvního návrhu zcizení, platil. Justinián zprvu nastolil tvrdý zákaz jakéhokoli zcizení věnného pozemku ženy, ať už se jednalo o italské nebo provinční pozemky. To se ale ukázalo jako příliš přísné a nefunkční, nakonec tedy vyhrála mírnější podoba úpravy zcizování pozemků manželek⁸⁷.

Vedle věna mohla žena *sine manu* disponovat svým samostatným jměním (*parapherna*), jež manžel mohl pouze spravovat, a to s náležitou péčí, srovnatelnou s takovou, kterou vkládal do svého majetku. Odpovídal za zhoršení věci, ztrátu věci a jakékoli zmenšení hodnoty. Za správu majetku manžel ručil *culpa in concreto*⁸⁸. Výtěžek z jmění manžel mohl použít na rodinné výdaje a jménem své manželky mohl žalovat bez povinnosti dát *cautio de rato*⁸⁹ (tzn. jistotu zástupci věřitele, že jeho jednání vůči povinnému bude schváleno a proces nebude ve stejné věci opakován⁹⁰). Jím získané prostředky ale nadále náležely manželce.

Kromě kogentní úpravy si pak manželé mohli pro své potřeby poměry věna upravit pomocí *pacta dotalia*, která fungovala jako dispozitivní smlouva mezi manželi. Smlouva měla určitá

⁸⁴ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 17.

⁸⁵ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 171.

⁸⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 209.

⁸⁷ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). s. 171. ISBN 978-80-7357-616-5.

⁸⁸ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnický v Brně, 1932. s. 220.

⁸⁹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 164.

⁹⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 56

omezení a nemohla být měněna pravidla, která se přímo týkala dotálního vztahu, například se žena nemohla vzdát práva na vrácení věna nebo nesměla být zhoršena pozice ženy ani muže⁹¹.

Pokud jde o právní úpravu věna po zániku manželství, nejstarší společnost příliš nepotřebovala právně upravovat zajištění ženy po rozvodu. V případě smrti manžela žena dědila spolu s dětmi jako *filiae loco* a v případě rozvodu o majetkovém vyrovnání mezi manželi rozhodl *uidicum domesticum*. Tedy rodinný soud, při němž *pater familias* uplatňoval své pravomoci nad rodinnými příslušníky. V tomto uskupení hlava rodiny nejzjevněji vykonávala svou neomezenou moc *ius vitae nescique*, rodinná rada fungovala jako poradci, ale poslední slovo měl *pater familias*⁹². Později se zvykově ustálilo, že manžel v závěti věno ponechal jako odkaz nebo *ususfructus* věna. Nejsilněji však vrácení věna mohlo být zajištěno v úmluvě o vrácení věna, jež vznikla stipulačním slibem⁹³.

S narůstajícími případy rozvodů, které se ne vždy odehrávaly z vážných důvodů, se vyvinul náhled na věno jako na pojistku pro ženu, která by rozvod nezpůsobila, ale bez majetku by neměla možnost na další sňatek. Není jasné, kdy a jakým způsobem vznikla koncepce povinnosti vracet ženě věno po zániku manželství, nejspíše tento institut vznikl preatorským ediktem a základem se staly neformální úmluvy o vrácení věna uzavírané před uzavřením sňatku. Formálně byla povinnost vrácení věna zakotvena v zákonech císaře Augusta⁹⁴.

Civilní nárok na vrácení věna se mohl žalovat žalobou *actio ex stipulatu* nebo *actio rei uxoriae*. *Actio ex stipulato* byla nepravou dotální žalobou, kterou stipulací uzavíral zřizovatel věna s manželem, příjemcem věna. Povinnost navrácení věna se založila odevzdáním předmětu věna příjemci a bylo smluveno, že pokud manželství zanikne, věno bude vráceno, k čemuž příslušely žaloby *actio civilis* či *actio in factum*. Možnost žalování *actio ex stipulatu* přecházelo na dědice⁹⁵ a oproti *actio rei uxoriae* tak ženě poskytovala větší jistotu, navíc se v konečném

⁹¹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 170.

⁹² BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. 2. City College, New York: The American Philosophical Society, 1953. s. 521.

⁹³ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 173.

⁹⁴ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 173.

⁹⁵ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnický ústav v Brně, 1932. s. 222.

důsledku řídila spíše dohodou stran než uvážením rozhodce. Nárok na vrácení věna je obligací *ex contractu*⁹⁶.

Manželka pak výlučně disponovala žalobou *actio rei uxoriae*, kterou mohla uplatnit v případě rozvodu nebo smrti svého manžela. Pak si musela ale vybrat mezi nárokem na vrácení věna a pozůstalostí, kterou manžel ženě zanechal v závěti.

Actio rei uxoriae pak byla pravou žalobou, kterou mohl využít opět zřizovatel věna. Pokud se jednalo o *dos profectiae*, zřízené *pater familias*, s žalováním na vrácení věna musela žena *sui iuris* souhlasit; i souhlas mlčky se přitom považoval za dostatečný. Právo žaloby z *dos adventicia* pak v případě smrti manželky náleželo manželovi. Oproti žalobě stipulační tato na dědice nepřecházela. Soudce měl při zjištění nároku na vrácení věna volně zhodnotit a posoudit rozsah navrácení věna⁹⁷. Právní úprava institutu vrácení věna brala ohled na předmět věna a důvod rozvodu manželství. Byly stanoveny tři roční lhůty pro vrácení věci zastupitelné, věc nezastupitelná se musela vrátit ihned a lhůta se zkracovala, pokud manžel rozvod způsobil. Například při zániku manželství způsobeným cizoložstvím se i věc zastupitelná vracela ihned. Se zaviněným rozvodem se pak spojovala povinnost věc nezastupitelnou vrátit i s částí zisku z něj, a to ve výši výdělku za dva nebo půl roku. Manžel měl odpovědnost za zhoršení věci, zaviněné zničení věci nezastupitelné a nedostatečně pečlivou správu věna⁹⁸. Plody, o které bylo věno během manželství zvětšeno, se rovněž společně s věnem vracely manželce, kromě těch plodů, které na věnu vznikly v posledním roce manželství, ty si manželé rozdělili rovným dílem. Právní úprava takto vyřešila případné spory mezi manželi⁹⁹. Manžel pak požíval ochrany *beneficium competentiae*, jež ho chránila před takovým plněním, které by nemohl splnit¹⁰⁰.

Jestliže manžel po rozvodu věno vracel, mohl uplatnit své právo na srážky, které z různých důvodů zmenšily obnos vraceného věna. V případě *actio rei uxoriae* rozhodce volně uvážil, jaká srážka vznikne a jaký obnos se manželovi z věna přizná. Posléze byla nastavena pevnější pravidla pro určování srážek z věna. Pro provinění ženy (nebo jejího otce) se z věna srazila 1/6 za každé dítě, maximálně ale polovina věna. Pokud žena zemřela, měl manžel právo na

⁹⁶ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 177.

⁹⁷ Vznikalo zde tedy iudicium bonae fidei, oproti žalobě ex stipulatu, kde vznikalo iudicium strictum.

⁹⁸ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 174.

⁹⁹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 175.

¹⁰⁰ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnický ústav v Brně, 1932. s. 224.

1/5 věna *dotis profecticiae* za dítě (*retentio propter liberos*). Dále se z věna strhla 1/6 za cizoložství nebo 1/8 věna za lehčí prohřešek ženy (*retentio propter mores*)¹⁰¹. Z věna se také strhávala hodnota darů věnovaných manželem nebo jemu odcizených věcí manželkou (*retentio propter res donatas*). Srážky *retentio impensas* byly spojeny s výdaji manžela na věno.

Další poklasický vývoj pak zaznamenal změny, co se věna týče, v posílení pozice dětí. Věno manželky bylo vyhrazeno dětem, které ho měly zdědit, a manžel se o věno pouze staral. Také *dos profecticia* zůstávalo v dědictví dětí.

Actio rei uxoriae Justinián konstitucí ze dne 1.11.530 zrušil a ustanovil novou žalobu *actio ex stipulata*. Jedná se o pravou žalobu, která ale se stipulací nesouvisí, a tak se název žaloby zdá zavádějící. Tato žaloba již nebyla tolik osobní a nároky z ní se dědily. Srážky z věna se již nevyužívaly, kromě případů, kdy manžel na věno vynaložil větší náklady nebo předmět věna zlepšil¹⁰². Pro tyto případy mohl využít i žaloby *actio mandati* či *negotiorum gestorum*. Celý manželův majetek byl zatížen generálním zástavním právem a žena (a její potomci) s výsadním zástavním právem měla zajištěné právo na vrácení svého věna. Kromě toho jí náležely žaloby na vydání dotálních věcí – *actio in rem utilis* nebo *actio hypothecaria*¹⁰³.

Za Justiniána mohla žena vrácení věna požadovat již za manželství, pokud by bylo její právo na vrácení věna poškozeno¹⁰⁴, například pro nezřízené utrácení jmění manželem, nařízený konkurz na majetek manžela nebo pro zanikající jmění manžela¹⁰⁵.

Zvláštní případ vrácení věna zachytil příběh ženy Hostilie, která si za manžela hodlala vzít muže Erose, o němž se domnívala, že je propuštěný otrok. Posléze však zjistila, že Eros stále patří pánovi, který i prokázal vlastnictví k němu. Podala tedy žalobu a chtěla vrátit věno, jež

¹⁰¹ SKŘEJPEK, Michal, Vladimír KINDL a Václav ŠEBOR. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vyd. 2., (jako *Prameny římského práva - Fontes iuris romani* vydání 1.). Praha: LexisNexis, 2004. Focus (LexisNexis CZ). ISBN 80-86199-89-4. s. 142.

¹⁰² BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnický v Brně, 1932. s. 223-226.

¹⁰³ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 178.

¹⁰⁴ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 172.

¹⁰⁵ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 22.

Erosovi dala v domněnce, že uzavřou manželství, a s touto žalobou uspěla, ačkoli by za normálních okolností na to právo neměla¹⁰⁶.

4.2.2 Donatio ante nuptias

Při uzavření sňatku bylo zvykem, že nevěsta dostala od ženicha dar menší hodnoty, *donum nuptiale*, který odrážel ženichovu přívětivost k novomanželce. V případě, že ke sňatku nedošlo, dar se po obdarování již nemohl vracet.

V důsledku pronikání orientálních vlivů do Říma se institut svatebního daru vyvinul na formu *donatio ante nuptias*. Jednalo se o dar již cennější, bylo pevně dané, že dar se musel rovnat alespoň polovině věna, které muž od ženy dostal¹⁰⁷, a sloužil k zaopatření ženy pro případ smrti muže nebo jeho zchudnutí, a také k jejímu zajištění, pokud manžel ženu neoprávněně zapudil¹⁰⁸. Dar se muži vracel, pokud (nikoli ale jeho vinou) ke sňatku nedošlo. Zemřela-li žena ještě před uzavřením sňatku, vracela se jen polovina daru¹⁰⁹. Po uzavření manželství se manželovi dar vracel, jestliže manželka zemřela, nebo zavinila rozvod.

Dále tento institut upravil Theodosius Veliký konstitucí z roku 382¹¹⁰. Pokud se žena podruhé vdala, vlastnictví k jejímu daru náleželo dětem z prvního manželství a žena měla nárok pouze na právo poživací. Theodosius II. pak pouze poživací právo vyhradil nově provdané vdově s dětmi, a to i za předpokladu, že byl dar převeden zpět na muže jako *dos (donatio ante nuptias in dotem redacta)*¹¹¹.

Za císaře Justiniana se dar mohl manželce věnovat až během manželství, *donatio ante nuptias* se tedy změnil na *donatio propter nuptias*¹¹². Justinianus také nařídil, že dar má mít hodnotu

¹⁰⁶ LENHARTOVÁ, Katarína. *Trnavské právnické dny. Nová Európa – výzvy a očakávanía: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy: Contubernium jako tolerované spolužitie v rímskom práve*. [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>. s. 31

¹⁰⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: J. Otto knihtiskárna, 1894. s. 395.

¹⁰⁸ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 164-165.

¹⁰⁹ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 42.

¹¹⁰Theodosius Veliký vládl v letech 379–394. Zasloužil se o vydání ediktu *Cunctos populos* ze dne 27.2.380, kterým se křesťanství stalo státním náboženstvím. Křesťanství se již upřednostňovalo před jinými náboženstvími a z římského státu se začal rodit spíše stát křesťanský. ČERNÝ, Miroslav. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017/2: Křesťanství – Hereze – Římské právo*. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-712-2. s. 44.

¹¹¹ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 229.

¹¹² SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 164-165.

stejnou jako věno a otec manžela je povinen dar zříditi. Dar náležel po dobu manželství do majetku manžela, jakmile ale manžel zemřel, nebo se z jeho viny manželé rozvedli, dar připadl ženě. Ta se o vlastnictví daru dělila se svými dětmi vzešlymi z tohoto manželství a také požívala *ususfructus*¹¹³.

Jiné darování mezi manželi bylo absolutně zakázáno. Zákaz darování mezi manželi Cinciův zákon, který zakazoval za obhajobu před soudem nabývat odměn (peněz či darů), ještě neobsahoval. *Donationes inter virum et uxorem* se řadí nejspíše do doby Augusta a Digesta je zmiňují ve spojitosti s právním obyčejem¹¹⁴.

Důvodem zákazu darování mohlo být to, že „*aby se kvůli vzájemné lásce darováními neoloupili a aby se k sobě místo umírněnosti nechovali s lehkovážnou marnotratností*“¹¹⁵.

Darování mezi manželi tedy nemělo žádné účinky – k daru nepřecházelo vlastnictví, ze slibu daru nevznikl nárok na žalování. Dárce mohl žalovat obdarovaného žalobou *utilis rei vindicatio*, když si žalovaný za darované peníze koupil jiné věci. Žalobu *condictio* pak mohl využít v případě, že obdarovaný již dar neměl. Darování se zhojilo smrtí dárce¹¹⁶, pokud v závěti nezměnil svou vůli a jediným důvodem neplatnosti darování bylo manželství¹¹⁷. Darování také bylo možné před uzavřením manželství nebo po jeho skončení. Rovněž mohla

¹¹³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: J. Otto knihtiskárna, 1894. s. 395.

¹¹⁴ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnický v Brně, 1932. s. 199.

D. 24.1.3.: *Haec ratio et oratione imperatoris nostri Antonini Augusti electa est; nam ita ait: Maiores nostri inter virum et uxorem donationes prohibuerunt, amorem honestum solis animis aestimantes, famae etiam coniunctorum consulentes ne concordia pretio conciliari videretur, neve melior, in paupertatem incideret, deterior ditior fieret*. Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8. s. 408-409.

¹¹⁵ D. 24.1.1: *Moribudus apud nos receptum est, ne inter virum et uxorem donationes valerent. Ne mutuo amore invioem spoliarentur*. Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8. s. 408-409.

¹¹⁶ Toto pravidlo bylo ustanoveno roku 206 za císaře Septimia Severa a Karakaly. Justinian pak upřesnil nejasnost týkající se pouhého slibu darování před smrtí, a to svou novelou 162, která určila, že i slib daru mezi manželi je po smrti dárce platný. HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. s. 477.

¹¹⁷ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5. s. 43-44.

manželka svému muži darem vypomoci k získání vyšších hodností¹¹⁸ nebo s opravou vyhořelého domu¹¹⁹.

¹¹⁸ D.24.1.41. Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8. s. 449.

¹¹⁹ D. 24.1.15. Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8. s. 427.

Darování mezi sebou neměli zakázáno císař s císařovnou¹²⁰. V praktické rovině pak v souvislosti s darováním mezi manželi mohly vyvstat zajímavé otázky, které vedly až k prokazování toho, zda manželství existuje, či nikoli¹²¹.

¹²⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. s. 460.

¹²¹ V souvislosti se zákazem darování se lze prakticky zaměřit na případ právníka Labela, který řešil spor spočívající v platnosti darování mezi manželi, kteří se rozvedli a následně znovu uzavřeli manželství. Potom, co došlo mezi Terentii a Maecenatem k rozvodu, Maecenas, aby svou bývalou ženu získal zpět, nabídl jí darem vilu se zahradou a milion sesterciů. Když po rozvodu uběhla doba, kterou Terentia považovala za dostatečně dlouhou a v souladu se slušností, na naléhání bývalého muže nabízený dar přijala a opět se za Maecenata vdala. Po nějaké době se Terentia s Maecenatem znovu rozvedla. Maecenata pochopitelně další rozvod rozzlobil a alespoň svůj dar požadoval navrátit zpět. Vyvstala tedy otázka, zda byl dar neplatný, když platil zákaz darování mezi manželi (*donatio inter virum et uxorem*) nebo zda byl platný, když v době darování mezi stranami sporu manželství neexistovalo. Nedošlo k porušení tohoto zákazu, ale mohlo se jednat o obcházení zákona. Námitka znějící ve prospěch Maecenata zněla tak, že dar byli přes zákaz poskytnut z lásky a na krátce rozvedené manželství se pohlíželo jako na platné i v době mezi rozvodem a druhým manželstvím. Terentia pak mohla argumentovat tím, že k darování došlo v době, kdy byla svobodná a dar od Maecenata přijala jako od svého přítele. Spor se přesunul do dalšího stadia a řešila se otázka, zda byl tedy první rozvod míněný skutečně nebo „jen jako“ (*simulatio*), aby Terentia mohla dar získat. Tuto, nakonec skutkovou otázku musel vyřešit soudce, který se zaměřil na skutečnost prvního rozvodu, dobu mezi rozvodem a druhým manželstvím a okolnost, zda šlo o manželství dvě nebo pouze jedno. BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-579-3. s. 116-118.

5 Zánik manželství

Manželství v římském právu zanikalo rozvodem, zapuzením nebo smrtí – právní či faktickou. Manželství pak také skončilo, pokud došlo k adopci muže a ten se tak stal adoptovaným bratrem manželky, vznikla tedy dodatečná překážka manželství, *incestus superveniens*¹²².

5.1 Rozvod

Manželství, v němž manželé, ať už jeden, nebo oba, ztratili manželskou vůli *affectio maritalis*, zanikalo rozvodem¹²³. Římská společnost vnímala vůli k manželství jako zásadní podmínku a dokonce se považovalo za nemorální, pokud by spolu manželé žili bez této vůle. Rozvody probíhaly natolik neformální cestou, například jen oznámením přes posla, že někdy bylo těžké posoudit, jestli mezi manželi došlo k rozvodu, anebo jen hádce, a jestli po navrácení ženy do domu manžela proces starého manželství pokračuje, anebo začíná manželství nové¹²⁴. Nicméně pro tyto případy platilo, že co bylo vyřčeno z rozrušení, se nepovažovalo za platné. Jestliže zavržení manželky bylo vykonáno ve vzteku a manželka se po nějakém čase k manželovi vrátila zpět, k rozvodu nedocházelo¹²⁵.

V nejstarší době se manželé v přísných manželstvích rozváděli pouze z vážných důvodů, rozvody bezdůvodné ještě nepřicházely v úvahu a manželka neměla možnost manželství ukončit¹²⁶. Právo manžela na ukončení manželství bylo omezeno domácím soudem, *iudicium domesticum*, příbuznými a přáteli manželů, kteří manžela *pater familias* vyslechli a případně zamezovali zbytečným rozvodům. Pokud byl rozvod povolen, příbuzní obou manželů dohlíželi na jeho průběh. Manžel, který by se chtěl rozvést bez vážného důvodu, byl nařčen z infamie. Vážným důvodem k rozvodu byla otrava dětí nebo krádež klíčů¹²⁷.

¹²² BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 202.

¹²³ Dle Paula není rozvod skutečný, dokud se nestane skutečných záměr trvalého, odděleného života mezi manželi.

¹²⁴ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 203.

¹²⁵ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico*: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími. Praha: Auditorium, 2017. s. 245. ISBN 978-80-87284-64-3.

¹²⁶ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). s. 169. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹²⁷ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico*: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími. Praha: Auditorium, 2017. s. 245-247. ISBN 978-80-87284-64-3.

Přísná manželství *coemptio* či *confarreatio* se rozváděla přesně opačným jednáním, *remancipací* a *diffarreací*. Tato jednání byla doprovázena obřady s opačným konáním, než jaké probíhalo u uzavření sňatku. Při *diffarretio* se manželům u ohně nabídl špaldový koláč, který ale přesně stanovenou formulí oba odmítli a žena tím opustila kult a bohy manžela. Při *remancipaci* pak manžel symbolicky ženu prodal jinému muži¹²⁸. Žena současně s rozvodem musela být propuštěna *manumisi*. Podle *lex Iulia de Adulteris* císaře Augusta stačilo tuto vůli vyjádřit před sedmi svědky, bez přítomnosti ženy¹²⁹.

S postupem doby mohla rozvod iniciovat i žena, ale kromě samotného rozvodu muselo proběhnout jednání mezi ní a její rodinou, pod jejíž moc se z manželství navracela.

V době pozdní republiky se již tento způsob rozvodů nevyužíval a probíhal stejně jako při zániku manželství *sine manu*.

Rozvod manželství *sine manu* se uskutečnil pouze ztrátou vůle pokračovat v manželství. Na tom se manželé buď dohodli, nebo se tak mohlo stát jednostranně. Nejdříve byly tyto rozvody neformální, až císař Augustus zavedl povinnost rozvod oznámit před sedmi svědky. Tím, že se rozvod vyhlásil veřejně, opadly pochybnosti o tom, zda bývalí manželé budou moci v budoucnu uzavřít další manželství bez toho, aby se dopustili bigamie. Když manžel před svědky neoprávněně našel svou manželku z cizoložství, byl obviněn z kuplířství. Veřejnost se mimo jiné také mohla zapojit do průběhu restituce věna ženy.

Jednalo-li se o rozvod ze strany pouze jednoho manžela, podmínky pro ukončení manželství byly přísnější. Ženy, které se chtěly rozvést pro jiný než uzákoněný důvod, byly postiženy tvrdšími sankcemi, než jaké byly nastaveny za cizoložství. Za císaře Augusta byla upřesněna pravidla pro trestání za cizoložství, a to se trestalo majetkovými sankcemi¹³⁰.

Majetkové sankce postihovaly toho manžela, který zánik manželství svým chováním zapříčinil a přiměl druhého manžela k rozvodu. Tyto tresty patřily mezi jedny z prostředků, které měly zamezit časté rozvodovosti a úpadku společnosti v období konce republiky a počátku císařství. Přitom nebylo snadné rozvodům zabránit, když římské manželství fakticky stálo na *affectio*

¹²⁸ FRÝDEK, Miroslav. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). s. 77-78. ISBN 978-80-7418-157-3.

¹²⁹ SOMMER, Otakar, SPÁCIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). s. 169. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹³⁰ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 247. ISBN 978-80-87284-64-3.

maritalis a trestání za nesetrvání v takovém manželství se považovalo za narušení svobodné vůle¹³¹.

Podle další právní úpravy císaře Konstantina se sankce za cizoložství staly tvrdšími pro ženy než pro muže. Jestliže se cizoložství dopustil manžel, nebyl to důvod pro podněcení rozvodu jeho ženou¹³². Zákonodárství císaře Konstantina sledovalo co největší možné zamezení rozvodů a nastavilo velice složité podmínky pro rozvod. Tento trend se zachoval až do doby Justiniána, který vymezil pouze čtyři možné skutečnosti, kvůli kterým byl rozvod možný. K rozvodům docházelo za souhlasné vůle obou manželů, z viny jednoho z manželů, z vůle jednoho manžela *sine causa* a z důvodů nezaviněných – *bona gratia*. Rozvod za souhlasné vůle obou manželů byl povolen bez výjimek. Pokud se chtěl rozvést pouze jeden z manželů, musel pro rozvod mít některý ze zákonných důvodů jako cizoložství, kuplířství muže, špatné chování ženy, trvalý vztah manžela s jinou ženou nebo spolčení proti císaři, atd. Bezdůvodné rozvody byly zakázány, pokud k nim ale přece jen došlo, byly majetkově potrestány, ale nadále zůstaly platné¹³³. Zcela beztrestný byl rozvod *bona gratia* kvůli vstupu manžela do kláštera, zajetí manžela trvající alespoň pět let nebo kvůli impotenci manžela prokázané manželstvím trvajícím alespoň tři roky bez početí potomků. Neplodnost manželů se posuzovala rozdílně. Žena, která nemohla mít děti, byla pro rodinu nadbytečná, protože ji nedokázala rozšířit a udržet. Neplodnost muže však pro rodinu problémem neznamenala a nemuselo dojít k rozvodu. Funkci manžela mohl zastoupit jeho bratr nebo jiný kognátný příbuzný. Na narozené dítě se pak hledělo jako na potomka manžela ženy¹³⁴.

5.2 Zapuzení

Další formou zániku manželství bylo zapuzení manželky – tedy jednání, které sledovalo zánik manželství. Zapuzení se odehrávalo z vůle manžela, a to pro závažné provinění ženy. Při zapuzení se nebral ohled na podmínku vůle obou manželů nezůstat v manželství. Zapuzení bylo možné vykonat *per epistulam* nebo ústně. V případě zapuzení *per epistulam* schvalovalo zapuzovací list sedm svědků a manželka nemusela u procesu zapuzení být přítomna. Podmínky

¹³¹ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právník v Brně, 1932. s. 204.

¹³² LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico*: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3. s. 247.

¹³³ BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právník v Brně, 1932. s. 204.

¹³⁴ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico*: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3. s. 249.

pro svědectví zpřisnil císař Augustus, který přidal podmínku svědků plnoletých a odlišných od manželů¹³⁵. Druhý způsob zapuzení probíhal ústně, kdy manžel přímo nebo prostřednictvím posla zaslal projev vůle ukončit manželství¹³⁶. Případem z praxe můžeme přiblížit problematiku *repudia*. Manžel zaslal manželce zapuzovací list. Tohoto počínání následně litoval, ale dopis byl manželce doručen. Jestliže manželka zjistila lítost manžela a dopis nepřijala, manželství dál trvalo¹³⁷. Pokud lítost seznala, ale zapuzovací list i tak přijala, manželství skončilo z její vůle – obrátila se tedy pozice stran. I tak zde ale nesměl chybět vážný důvod rozvodu, který pokud by nebyl, mohla být žena postižena společenskou sankcí¹³⁸.

Rozdíl mezi zapuzením a rozvodem spočíval v tom, že k zapuzení ženy (i muže) mohlo dojít i po zasnoubení. K zapuzení v manželství docházelo pouze z vůle muže vůči ženě.

Upřesněním rozdílu mezi zapuzením a rozvodem se zabýval Modestinus, který uvedl, že rozvod probíhá mezi manželi a zapuzení jak mezi manželi, tak i snoubenci.

Nadsazeně se této myšlence věnoval Paulus, který uvedl, že rozdíl mezi rozvodem a zapuzením spočívá v možnosti zapuzení mezi snoubenci a je chybou, že o rozluce snoubenců se mluví jako o rozvodu, protože ti, kteří se rozvádějí, pokračují životem různými směry. Gaius pak navázal tím, že rozvod způsobuje odlišné myšlení manželů nebo jejich touha jít v životě odlišnými směry. Zapuzením se pak myslí zřeknutí se druhého, kdy se manžel chce starat pouze o své vlastní záležitosti¹³⁹.

5.3 Smrt

Pokud jde o vznik a zánik osoby jako takové, vznikala narozením, tedy oddělením dítěte od matky, a zanikala smrtí nebo *capitis deminutione*¹⁴⁰.

¹³⁵ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3. s. 246.

¹³⁶ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5. s. 169.

¹³⁷ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-579-3. s. 118.

¹³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-579-3. s. 120.

¹³⁹ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. s. 242. ISBN 978-80-87284-64-3.

¹⁴⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: J. Otto knihtiskárna, 1894. s. 66.

Fyzická smrt znamenala ztrátu způsobilosti mít práva a povinnosti, člověk tedy ztratil všechny povinnosti a práva včetně těch manželských. Římské právo ale kvůli rozdělení společnosti na svobodné a otroky ještě od smrti fyzické odlišovalo smrt právní.¹⁴¹

Způsobilost k právům a povinnostem, právní subjektivita, se posuzovala podle právní subjektivity rodiče. Právní osobnost nabýval pouze svobodný člověk, na rozdíl od otroků, kteří byli k právům a povinnostem nezpůsobilí a hledělo se na ně jako na věc – ani na svobodu propuštěný otrok nenabyl plné svobody a patřil do vrstvy nižšího právního stavu¹⁴².

Také ze svobodné osoby se ale mohl stát člověk nesvobodný, a to tehdy, když římský občan ztratil svobodu, římské občanství nebo postavení ve své původní rodině. Takto nastalo *capitis deminutio*, tedy zanikla právní osobnost, *caput* osoby. *Capitis deminutio* tedy zahrnovala tři různé stavy, a to *capitis deminutio maxima*, *minima* a *minor*. Nejzávažnější *capitis deminutio maxima* a *minor*, nazývané *capitis deminutio magna*, postihlo občana na jeho právní způsobilosti, která zanikla absolutně, nebo v rámci římské obce, dále na všech majetkových právech, která přecházela na stát nebo na současného pána daného otroka, a současně s tím zanikly dluhy. Později mohli věřitelé dluhy vymáhat prostřednictvím žalob *actiones utiles* na osobách, na které majetek původního občana přešel, a pokud se dluhy nepodařilo vymoci, bylo jejich právem tento majetek zadržet a k uspokojení svých pohledávek prodat.

Capitis deminutio minima, ztráta postavení v rodině, se stala právním jednáním jako mancipací, arogací, *in manum convectione*, a *manumissione ex mancipio*). Ztráta tohoto stavu rovněž znamenala pozbytí práv a závazků a přechod majetku na nového pána podřízeného. Dluhů se však mohli věřitelé domoci prodejem zadržených věcí dlužníka, protože praetorský edikt *capitis deminutio minima* ve vztahu k žalobám anuloval¹⁴³.

Pokud manžel upadl do zajetí nebo spáchal trestný čin, v důsledku *capitis deminutio maxima* ztratil své právní postavení a stal se otrokem. Po zajetí manžela nebylo možné manželství zrušit po dobu pěti let, ledaže již nebylo pochyb o tom, že manžel nežije. Také nebylo přípustné v této době uzavřít nové manželství, a byl-li tento zákaz porušen, manžel, na kterého se nahlíželo,

¹⁴¹ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3. s. 243

¹⁴² HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: J. Otto knihtiskárna, 1894. s. 66.

¹⁴³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: J. Otto knihtiskárna, 1894. s. 95.

jako by jednostranně první manželství zrušil, musel navíc uhradit pokutu za nezákonný rozvod¹⁴⁴. Pokud se manžel ze zajetí vrátil, manželství se obnovilo¹⁴⁵.

Ztráta občanství *capitis deminuto media* nezpůsobovala zánik manželství, ale stalo se z něj manželství *iuris gentium*¹⁴⁶.

¹⁴⁴ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS. A.S. Právník v Brně, 1932. s. 202.

¹⁴⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 138.

¹⁴⁶ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právník v Brně, 1932. s. 202.

6 Srovnání římskoprávního manželství a manželství v právu katolické církve

6.1 Vztah římského a kanonického práva

Jestliže budeme sledovat vývoj institutu manželství, nelze opominout kanonické právo, jež se s právem římským ve své vývojové lince střetlo, a nejen do kanonické úpravy manželství se zapsalo. Než se bude práce zabývat manželstvím jako takovým, uvede alespoň základní nástin vztahu římského a kanonického práva.

Příhodně lze citovat Ignáce Antonína Hrdinu, který přirovnal k teologickému srovnání křesťanské církve jako mladší sestry židovské synagogy právo kanonické, které je „v oblasti práva mladším bratrem práva římského“¹⁴⁷.

V době, kdy církev vznikla, bylo již římské právo značně rozvinuté a církev se tak bezprostředně uchýlovala právě k němu¹⁴⁸.

Počátky setkávání římského práva s kanonickým můžeme sledovat již ve 2. století, kdy spisovatel a právník Tertulián poté, co se sám stal křesťanem, užil ve svých teologických dílech metodu klasickou právní. Ve 4. století pak k překladu Bible z řečtiny do latiny Otec Jeroným uplatnil svou znalost latiny a právního jazyka, jež si osvojil studiem děl klasických právníků, a i v Bibli tak mohlo být římské právo zachyceno¹⁴⁹.

Po konstantinovských náboženských změnách ve státě se do státní správy zařadili i duchovní. Tím se církev začlenila do celého již fungujícího systému a nic nebránilo tomu, aby římské právo také používala. V případě manželství z římského práva převzala například náležitost manželského souhlasu, pouze pohanského kněze nahradil biskup, který manželům udělil požehnání. Organizace církve byla také inspirována císařským dvorem a je třeba zmínit i římský proces, na jehož základě církev utvořila římsko-kanonický proces. Subsidiární uplatnění římského práva k právu církevnímu poprvé formálně přiznal Lucius III.¹⁵⁰ v dekretálu

¹⁴⁷ HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, **22**(1), 61-88 [cit. 2022-02-13]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034. s. 75.

¹⁴⁸ HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, **22**(1), 61-88 [cit. 2022-02-13]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034. s. 76.

¹⁴⁹ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, **45**(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 5.

¹⁵⁰ Lucius III., papežem v letech 1181–1185.

*Intelleximus*¹⁵¹. Stálá konkurence mezi římským a kanonickým právem zapříčinila velice rychlý rozvoj kanonického práva a obojí právo se postupně začalo vyučovat na Boloňské univerzitě. Rovněž v Boloni se zrodil Graciánův *Decretum Gratiani*, na kterém je církevní právo stavěno dodnes. Gracián v něm shrnul nejen úryvky biblické, papežská rozhodnutí, kánony konciliů a synod, ale současně i úryvky z děl církevních Otců¹⁵². Toto dílo pak bylo předmětem prací dekretistů, již se hojně *Decretum Gratiani* zabývali. Nejvýznamnější dílem se stala *Summa decretorum* (1188–1190) Huggoccia z Pisy, který ve své summě hojně užíval římské právo¹⁵³. Od poloviny 12. století se v souvislosti s odvoláváním k papeži ve věcech správních i procesních začínají formovat dekretály, podobné reskriptům římských císařů. Dekretály jako odpovědi papeže na záležitosti diecézí se zakotvily jako nejvýznamnější pramen kanonického práva ve středověku a brzy se využily i v praxi¹⁵⁴. *Decretum Gratiani*, s rozšiřujícím se množstvím nových dekretálů, začalo být nevyhovující. Veškeré dekretály se proto začaly soustřeďovat do sbírky *Quinque Compilationes antiquae* (1187–1226), kterou následně glosoval např. Bernardus z Pavie¹⁵⁵ nebo Jan z Gallesu. Na kanonické právo lze právě od této kompilace poprvé pohlížet jako na komplexní soustavu, kde jsou shrnuty starší normy i nové právo (*ius novum*), tvořené dekretály papežů¹⁵⁶. Řehoř IX.¹⁵⁷ v roce 1234 pak ve své *Liber Extra* nashromáždil všechno právo papežů, nicméně co se obsahu týká, většina se shodovala s obsahem *Quinque Compilationes antiquae*, včetně podobného rozdělení kapitol jako v *Compilationes*. Významnými dekretalisty, kteří se zabývali *Liber Extra*, byli např. Bernad z Parmy, který dokázal sjednotit vědu *Liber Extra*, Gratianového dekretu i s římským právem,

¹⁵¹ Dekretál Luciuse III. také najdeme v Dekretálech Řehoře IX., který dokazuje, že kanonické právo římské široce přebíralo.

¹⁵² ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 6-7.

¹⁵³ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 8.

¹⁵⁴ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 9.

¹⁵⁵ Kapitoly Bernard z Pavie dělí do částí *iudex*, *judicium*, *clerus*, *sposalia* a *crimen*. Po téměř sedmi letech se členění ale navrátilo k metodě Gaia, který části *Institute* dělí na *personae*, *res*, *actiones* a *crimen*. Až Kodex z roku 1983 toto dělení opustil a ponechal jen poslední část procesního práva. HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, 22(1), 61-88 [cit. 2022-02-13]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034. s. 88.

¹⁵⁶ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 8.10.

¹⁵⁷ Papežem v letech 1227-1241.

dále pak Goffredus z Trani či Jan Andreae¹⁵⁸. Díky četným dílům dekretalistů se již kanonické právo zařadilo na stejnou úroveň s římským a v obojím právu pak lze vyhledat prvky právní, teologické, i kulturní a politické. *Ius humanum*, právo římské, se vyznačovalo větší mírou neměnnosti než právo kanonické, které se díky dekretálům neustále vyvíjelo, i tak se ale *ius divinum* považovalo za neproměnlivé. Ve sbírkách dekretálů pak pokračoval papež Bonifác VIII., když publikoval *Liber Sextus*, pokračování *Liber Extra*. *Liber Sextus* glosoval a též komentoval Jan Andrea, jeden z nejvýznamnějších středověkých kanonických právníků vůbec. Svým významem pro kanonickou vědu ho lze připodobnit k Bartolusovi ze Saxoferrata pro vědu římského práva. Bartolus se prokázal jako odborník i na kanonické právo, které také používal přednostně před právem římským, stejně jako jeho žák Baldus de Ubaldis, který dokonce sepsal kanonickou *Lectura* k *Liber Extra*¹⁵⁹. Od již zmíněných komentátorů a dekretalistů můžeme dovodit, že jejich práce se sblížovala a nemohla se sobě navzájem vyhýbat. Na přelomu 13. a 14. století se naskytla potřeba znalosti kanonického práva i pro právníky civilisty, protože kanonické právo díky dekretům už neřešilo pouze věci církevní, ale i věci civilní, týkající se obvyklého života lidí. Tak konečně došlo ke spojení *ius civile* a *ius canonicum* v *ius utrumque*, které tvoří s městským a feudálním právem univerzální právo *ius commune*¹⁶⁰. Ve druhé polovině čtrnáctého století se k papežskému schizmatu, jež se týkalo jak práva kanonického, tak i veřejného, se svými dobrozdániami vyjadřovali Bartolus, Ubaldis i další právníci a postupně tak došlo k situaci, kdy se civilní právníci opírali častěji o *Liber Extra* než o *Digesta*¹⁶¹.

Po tridentském sněmu (1545-1563) se kanonické právo stalo pouze právem církve a upravovalo jen církevní otázky. Právo římské upravovalo pouze světské záležitosti, a tak se obojí právo od sebe opět začalo vzdalovat. Římské právo se zainkorporovalo do zákonodárství evropských občanských zákoníků a právo kanonické se orientovalo na realizaci dekretů z tridentského sněmu. Ke kodifikaci dospělo kanonické právo až roku 1904 na popud Pia X., který normou *Arduum sane munus* pověřil kodifikační komisi v čele s právníkem Pietrem Gasparrim

¹⁵⁸ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 12.

¹⁵⁹ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 19.

¹⁶⁰ ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, 45(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf. s. 18-19.

¹⁶¹ HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, 22(1), 61-88 [cit. 2022-02-13]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034. s. 85-87.

sestavením Kodexu kanonického práva. Od účinnosti Kodexu lze hovořit o oficiálním ukončení subsidiárního použití římského práva. V případě mezery v právu kanonické právo použije standardní metody *analogia legis*, *analogia iuris* nebo *constans et communis opinio doctorum*, ustálené názory právní vědy¹⁶².

6.2 Vývoj církevního manželství

Než se kanonické právo vyvinulo do podoby platného práva, církevní manželství se ve většině případech řídilo římským právem. To pak bylo v některých situacích doplňováno tak, aby se shodovalo s křesťanskou vírou. Z římského práva právo kanonické převzalo totožnou definici manželství¹⁶³ a nezbytnost souhlasu manželů s uzavřením sňatku, který doplnilo křesťanské chápání svobodného rozhodnutí manželů a vzájemné úcty muže a ženy k sobě navzájem.

První čtyři staletí církevní uzavření sňatku nevyžadovalo žádný liturgický obřad. Uzavíráno bylo podle zvyků místa, kde manželé žili¹⁶⁴.

V 11. a 12. století se upevnila podoba manželství jako svátosti, kdy jednou z příčin bylo odsouzení za učení katarů a albigenských jako hereze na Druhém lateránském koncilu roku 1139. V tomto období rovněž vznikl *Gratianův dekret*, který v sobě determinoval konkrétní právní normy, které se spolu s papežskými dekretály považovaly za jediné platné. Zákonodárství v manželské oblasti se dále dynamicky vyvíjelo a další právní úprava se vyskytla, kromě *Decretu Gratiani*, v Dekretálech Řehoře IX., v *Liber sextus* Bonifáce VIII., v *Clementinae* a také v dekretu *Saepe*. Poslední zmiňovaný dekret se uplatnil hlavně při procesním řešení manželských sporů, kterých ale nebylo mnoho¹⁶⁵.

Již ve středověku byla potřeba manželství shledávána ve vzájemné věrnosti manželů, plození dětí a svátostné milosti. Ideálem bylo manželství svátostné, dokonané a tedy nerozlučitelné. Již se rozlišovalo *matrimonium initiatum* a *matrimonium consumatum* a nekonsumované manželství mohlo být zrušeno dispenzem papeže.

¹⁶² HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, 22(1), 61-88 [cit. 2022-02-13]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034. s. 85-87.

¹⁶³ ČERNÝ, Miroslav. *Manželství ve středověku*. In: Miroslav Frýdek, Jaromír Tauchen. *Poceta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Praha : Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7418-144-3. s. 220.

¹⁶⁴ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5. s. 15.

¹⁶⁵ ČERNÝ, Miroslav. *Manželství ve středověku*. In: Miroslav Frýdek, Jaromír Tauchen. *Poceta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Praha : Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7418-144-3. s. 220.

Manželství se mělo uzavírat veřejně před farářem a dvěma svědky. Takové manželství pak mělo přednost před zakázanými utajovanými sňatky (*matrimonium clandestinum*), i když bylo uzavřeno dříve než manželství tajné.

Rovněž se vyvíjel institut překážek způsobujících nemožnost uzavřít manželství nebo jeho neplatnost. Odlišovaly se překážky závažné, které způsobovaly úplnou nemožnost uzavření manželství (*impedimenti dirimenti*), a překážky zhojitelné (*impedimenti impediendi*), jež mohly být napraveny, a potom ke sňatku mohlo dojít.

Církevní právo rozvinulo také institut omylů, vůle a jejích vad, dále také zákazů uzavírání manželství v určitém období, např. o adventu nebo mezi určitými osobami.

I přes nerozlučitelnost manželství církev povolila rozluku, ta byla ale možná jen ze závažných důvodů. K těm patřilo cizoložství, jak tělesné, tak i duchovní, za nějž se považovalo kacířství a odpad od víry¹⁶⁶.

Pokud jde o středověké Čechy, pražské provinční stanovy Arnošta z Pardubic z roku 1349 demonstrují, že kanonické normy týkající se manželského práva byly v jejich původní podobě převáděny do právních řádů zemí a také manželství v českých zemích se muselo nejdříve ohlašovat, musela být dodržena daná forma sňatku a kvůli překážce manželství bylo manželství mezi příbuznými zakázáno¹⁶⁷.

Tridentský koncil stvrdil podmínku svobodného souhlasu muže a ženy k uzavření manželství. Klandestinní sňatky sice byly sankcionovány, ale až Tridentský koncil, prostřednictvím dekretu *Tametsi*, který stanovil povinnost kanonické formy uzavření manželství¹⁶⁸, je úplně vymýtil¹⁶⁹.

¹⁶⁶ ČERNÝ, Miroslav. *Manželství ve středověku*. In: Miroslav Frýdek, Jaromír Tauchen. *Poceta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Praha : Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7418-144-3. s. 221.

¹⁶⁷ ČERNÝ, Miroslav. *Manželství ve středověku*. In: Miroslav Frýdek, Jaromír Tauchen. *Poceta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Praha : Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7418-144-3. s. 222.

¹⁶⁸ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5. s. 23.

¹⁶⁹ *Tametsi* stanovil, že farář musí třikrát při mši ohlásit, že bude uzavřeno manželství mezi konkrétními snoubenci. Pokud po ohláškách nenastala zákonná překážka, mohlo dojít ke sňatku, kdy po souhlasu muže a ženy vstoupit do manželství, farář pronášel „Spojuji vás v manželství ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“. Jestliže by manželství bylo uzavřeno bez faráře spolu s dvěma či třemi svědky, postihla by toto manželství neplatnost.

Až v roce 1907 se díky dalšímu dekretu Pia X., *Ne Temere*, stala tridentská forma uzavírání manželství formálně platnou. Výjimka byla učiněna pro nekatolíky, kteří tuto formu uzavření manželství nemuseli dodržet¹⁷⁰.

Dvacáté století se neslo v duchu příprav Kodexu kanonického práva, který potvrdil povinnost dodržet kanonickou formu manželství při uzavírání sňatku, a to dvou katolíků i katolíka s nekatolíkem. Nedodržení této povinnosti znamenalo neplatnost manželství.

Kodex kanonického práva z roku 1983 pokračuje v kanonické tradici a k platně uzavřenému manželství požaduje způsobilost a souhlas manželů, stejně tak dodržení všech formalit¹⁷¹.

S postupem doby se manželství dostávalo pod pravomoc světskou. Církevní sňatky byly postupně nahrazovány civilními.

České země tento trend zaznamenávaly také. Toleranční patent (1781) zavedl možnost sňatku katolíků s osobami augšpurského a helvétského vyznání a s Řeky. Roku 1783 se manželství mohlo uzavírat v katolických kostelech latinského, řeckého, arménského obřadu, v židovských synagogách. Manželské spory byly postoupeny před civilní soudy. ABGB stále obsahoval povinnou církevní formu uzavření manželství. Povinnost osob, jež nepatřily pod žádnou církev ve státě, uzavírat civilní manželství, zavedl zákon 51/1870 ř.z.¹⁷² O takovém sňatku se povinně vedly matriční záznamy.¹⁷³

Po vzniku Československé republiky zákon č.320/1919 Sb., o obřadnostech smlouvy manželské, rozluce a překážkách manželství (rozlukový zákon) zakotvil možnost výběru z obou variant uzavření sňatku, civilního nebo církevního. Až zákon z roku 1949 č. 265 Sb. o právu rodinném zavedl povinné uzavření civilního sňatku. Pouze po něm pak mohl proběhnout sňatek církevní. Manželství uzavřené jinak než před státním lidovým orgánem nebylo platné. Obligatornost civilního sňatku obsahoval i zákon z roku 1963. Po ukončení

¹⁷⁰ HRDINA, Antonín Ignác. Tridentický dekret Tametsi. *Revue církevního práva* [online]. 1998, **11**(3), 234-235 [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/11/tri.html>; také HRDINA, Ignác Antonín. *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-039-0. s. 76-79.

¹⁷¹ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5. s. 28.

¹⁷² § 1 zákona č. 51/1870 ř.z., o manželstvích osob takových, které nenáleží k žádné církvi neb společnosti náboženské zákonem uznané, a o vedení rejstříků narozených, oddaných a zemřelých v příčině těchto osob.

¹⁷³ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5. s. 25-26.

komunistického režimu se navrátil alternativní civilní a církevní sňatek zákonem č. 234/1992 Sb. a tato úprava je obsažena i v současném občanském zákoníku č. 89/2012 Sb.¹⁷⁴

6.3 Manželství v kanonickém právu

Při uzavření manželství mezi sebou ženich a nevěsta uzavírají smlouvu (*contractus matrimonialis*), a to manželskými sliby. Tato smlouva *sui generis* je charakteristická tím, že v ní nupturienti projevují pouze to, zda manželství chtějí nebo nechtějí uzavřít a s kým¹⁷⁵.

Nupturienti musí projevit zákonný, právem daný souhlas a ten musí plynout přímo z jejich rozhodnutí, nemůže být nahrazen „žádnou lidskou mocí“. Bez souhlasu obou stran za žádných okolností není možné manželství uzavřít, od této podmínky nelze udělit dispenz. Snoubenci se vzájemně sobě manželským souhlasem „odevzdávají a přijímají“. Jejich souhlas musí být osobní a svobodný, tedy nikým nevynucený, projevený jak navenek při obřadu, tak i vnitřně přijatý. Manželé k němu přistupují úmyslně a po náležitém rozmyšlení. V neposlední řadě také musí být úplný a bez výhrad, oboustranný a vyjádřený v jednom aktu, kdy na sebe sliby obou stran navazují¹⁷⁶.

Ve srovnání s pojetím manželského souhlasu v římském právu zde souhlas manželů musel existovat v momentu uzavření manželství. V průběhu manželství se na něj již nehledí, a pokud se pro vadu souhlasu manželství stává neplatným, stává se tak *ex tunc* k době, kdy k vadnému souhlasu došlo. Římské manželství oproti tomu bylo založeno na trvalém souhlasu obou manželů, který musel být konstantní po celou dobu manželství. Také proto se pro shodnou vůli manželů nepoužíval výraz *consensus* jako v kanonickém právu, ale *affectio*¹⁷⁷.

Cíle manželství, vymezené v Kodexu z roku 1917, nový Kodex opustil. Primární cíl, plození dětí, a sekundární cíl, vzájemná pomoc manželů a „prostředek k uspokojení tělesné žádosti“, byly nahrazeny principy vzešlými z Druhého vatikánského koncilu (1962-1965), který na první místo stále staví plození dětí, ale cíle manželství již nejsou stupňovány. Ještě před cíl plození

¹⁷⁴ § 657 zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁷⁵ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 268-269. s. 265.

¹⁷⁶ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 15-16. s. 25-27.

¹⁷⁷ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnick v Brně, 1932. s. 192.

děti se klade dobro manželů, které zahrnuje „sdílení společenství celého života“. Toto společenství pak trvá celý život a manželé se odevzdávají jeden druhému¹⁷⁸.

K cílům manželství lze podotknout, že se římské i kanonické právo shodují – podstatou manželství je zplodit děti a věrně ve svazku setrvat po celý život, nerozlučitelnost se římského manželství netýkala.

Hlavními vlastnostmi kanonického manželství jsou jednota a nerozlučitelnost¹⁷⁹.

Jednota manželství představuje monogamní spojení jednoho muže a jedné ženy. Polygamní vztahy odporují principům křesťanství a církev je neuznává. Stejně tak jsou zapovězeny i vztahy homosexuální a jednota manželství je narušována také nevěrou¹⁸⁰.

Nerozlučitelnost manželství založilo již božské právo v evangeliu Matouše, vyjadřuje spojení muže a ženy v manželství po celý život¹⁸¹. Znamená to také ale odmítání vztahů pouze „na zkoušku“, bez sňatku a s variantou snadného rozchodu, jestliže v manželství dojde ke komplikacím. Vnitřní neboli relativní nerozlučitelnost manželství může být narušena rozlukou, pokud je manželství nekonzumováno nebo dojde na aplikaci Pavlovy výsady¹⁸². Vnější nerozlučitelnost je absolutní a žádná církevní autorita naplněné manželství pokřtěných manželů nemůže rozloučit. Tuto nerozlučitelnost navíc utvrzuje svátostnost manželství. Církev také neuznává civilní rozvody katolíků a následné nové civilní sňatky rozvedených manželů nepovažuje za platné. Jako nerozlučitelnost manželství církev chápe také tři dobra manželství (dobro potomstva, věrnosti a svátost), která přejala ze spisu sv. Augustina „O dobru manželství“, jenž se negativně vyjadřuje k odluce manželů a uzavírání nových sňatků, dokud bývalý manžel žije. Podobný postoj najdeme také v apoštolské adhortaci Jana Pavla II. *Familias consortio*¹⁸³.

¹⁷⁸ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 15-16.

¹⁷⁹ kán. 1056

¹⁸⁰ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 19-20.

¹⁸¹ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 268-269. s. 268.

¹⁸² Kán. 1143.

¹⁸³ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 20-23.

Římské právo vyžadovalo monogamii vztahu manželů, nerozlučitelnost manželství však neznalo. Jakmile zanikla *affectio maritalis*, nebylo morální, aby manželství pokračovalo¹⁸⁴.

6.3.1 Příprava na sňatek

Před samotným sňatkem musí proběhnout právní příprava, která zahrnuje civilní i církevní žádost o sňatek. Má-li být církevní sňatek uznán i civilním právem, je třeba dodržet postup podle § 666 OZ. Snoubenci musí nejdříve získat osvědčení o splnění zákonem stanovených požadavků pro uzavření manželství. Po vydání osvědčení matričním úřadem ho předloží oddávajícímu, a to tak, aby osvědčení nebylo starší šesti měsíců.

Farář, kněz nebo jáhen při této přípravě činí takové kroky, aby ověřili, že oba snoubenci jsou svobodní (z hlediska rodinného stavu, tedy že nejsou s nikým v manželství) a aby vyloučili případné eventuální jiné překážky k uzavření sňatku. Farář si za tímto účelem od snoubenců vyžádá osobní doklady, informace o osobním stavu a údaje o jejich křtu. Jestliže je nupturient křtěný v katolické církvi, dokládá se i výpis z křestní matriky obsahující poznámku o svěcení, sňatcích nebo věčných řeholních slibech. Jestliže je při prověrce zjištěna některá z překážek, farář to oznámí žadatelům a examen skončí. Jinak farář spolu se žadateli o examen vyplní protokol, který uplatní, pokud je nutné žádat o dispenz či licenci¹⁸⁵.

Osobnostní příprava snoubenců na manželství začíná již v dětství. vzdálenější příprava zahrnuje primárně přípravu v rámci výchovy v rodině, při níž se dítě v rodině vede k pochopení společenských hodnot a je seznámeno s povahou manželství, založeného na úctě a respektu, dítě také přijímá svátost biřmování¹⁸⁶.

V rámci bližší přípravy si mladiství osvojují atributy osobního vztahu muže a ženy v manželství, připravují se na odpovědnou výchovu dětí a rodičovství.

Nejbližší příprava již snoubence krátce před sňatkem připravuje na život s konkrétním partnerem, prohlubuje se znalost smyslu manželství v náboženském životě a probíhá

¹⁸⁴ LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico*: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími. Praha: Auditorium, 2017. s. 245. ISBN 978-80-87284-64-3.

¹⁸⁵ TRETERA, Rajmund Jiří a Zášoj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 268-269.

¹⁸⁶ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5. s. 33.

i liturgická příprava¹⁸⁷. Pastorační péče však nekončí uzavřením sňatku. Pokud je to potřeba, manžele církev podporuje i v dalším životě v manželství – k tomu nabádá i papež František ve své exhortaci *Amoris lætitia*¹⁸⁸.

6.3.2 Zasnoubení

Zásnuby v klasickém římském právu nebyly pojaty formálním způsobem. Snoubenci pouze neformálně souhlasili se sňatkem, případně se mohli obdarovat¹⁸⁹. Kodex kanonického práva hovoří pouze o příslibu manželství, nazývaného zasnoubením, které se řídí partikulárním právem, po rozhodnutí biskupské konference. Na základě zásnub se nelze žalobou dožadovat uzavření manželství, pouze se lze domáhat náhrady škody, která vznikla například v souvislosti s přípravou svatby. Podobnost můžeme v antickém Římě vidět v žalobě za zrušení zásnub *actio ex sponsu*, používané v počátcích republiky¹⁹⁰.

6.3.3 Uzavření sňatku

Svatební obřad může proběhnout při svatební mši svaté nebo mimo ni. Obě formy však mají stejný účinek. Svatební mše svatá by se měla uskutečňovat tam, kde oba nupturienti i jejich příbuzní a přátelé mohou přistoupit ke svatému přijímání. Při obřadu si snoubenci veřejně slíbí: „*Já odevzdávám se tobě a přijímám tě za manžela/manželku. Slibuji, že ti zachovám lásku, úctu, věrnost, že tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh. Amen.*“ V případě, že jsou oba nupturienti pokřtěni, udělí si tak svátost manželství. Poté manželům kněz nebo jáhen sváže ruce štolou a vysloví: „*Co Bůh spojil, ať*

¹⁸⁷ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5. s. 33-35.

¹⁸⁸ čl. 217 „Stane-li ale se láska pouhou přitažlivostí nebo neurčitou náklonností, vede to k tomu, že manželé budou mimořádně křehcí, když se jejich náklonnost octne v krizi nebo když pomine fyzická přitažlivost. Protože tyto nejasnosti jsou časté, je nezbytné novomanžele doprovázet v prvních letech jejich manželského života, aby se oživovalo a prohlubovalo jejich vědomé a svobodné rozhodnutí patřit si a milovat se až do konce“.

čl.211 „Jak bezprostřední příprava na manželství, tak dlouhodobé doprovázení musí být vedeno tak, aby snoubenci nepovažovali svatbu za konec cesty, ale aby přijali manželství jako povolání, které je otevírá směrem vpřed, s pevným a realistickým rozhodnutím procházet společně všemi zkouškami a těžkostmi. Předmanželská pastore a pastore manželů se musí zaměřit na manželský svazek a má párům pomáhat nejen prohlubovat jejich lásku, ale také překonávat problémy a obtíže. Proto nespočívá jen v předkládání nauky církve a neomezuje se na cenné duchovní zdroje, které církev stále nabízí, ale nabízí také praktické programy, dobře vtělené rady, strategie osvědčené zkušeností, psychologické vedení“.

PAPEŽ, František. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky, 2016. ISBN 978-80-7450-225-5. s. 143 a 146.

¹⁸⁹ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9. s. 87.

¹⁹⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x. s. 257.

člověk nerozlučuje.“ Tak je manželům udělena *svátostina požehnání manželství*. Manželé nakonec stvrdí sňatek vzájemným navlečením snubních prstenů¹⁹¹.

Svatba v římském právu vycházela ze starých tradic spíše pohanských, avšak *confarreatio* rovněž obsahovalo vyslovení určitých formulí a obřadu se také museli účastnit svědkové. Zvyk předání prstenu byl v Římě také znám, snoubenci si prsten mohli darovat ještě před uzavřením sňatku.

6.3.4 Druhy manželství

Uzavření manželství před představiteli církve, kanonické manželství, se uzavírá kanonickou formou. Jde o ta manželství, která uzavřou katolíci, katolík s pokřtěným nekatolíkem a katolík s nepokřtěným. V prvních dvou případech pak vzniká svátostné manželství, třetí případ uzavřeného manželství má podobu nesvátostnou. K uzavření sňatku mezi katolickou stranou a stranou nekatolickou pokřtenou, tzv. smíšeného manželství, je třeba udělení *licence* ordináře, aby manželství bylo povolené. Manželství mezi katolíkem a nepokřtěnou stranou pak k uzavření potřebuje *dispenz*, protože jde o překážku manželství, spočívající v rozdílnosti náboženství. Jestliže však nepokřtěný po sňatku dodatečně přijme křest, manželství se stane svátostným¹⁹².

Kanonickou formu uzavření manželství musí dodržet nupturienti katolického vyznání. Pokud by pokřtěný katolík tuto formu nedodržel, jeho manželství by bylo nezákonné. Důsledkem je pak vypovězení z přijímání eucharistie pro setrvání v těžkém hříchu¹⁹³.

Kanonická forma uzavření manželství má dané pevné vlastnosti: uzavření sňatku se odehrává podle předpisů o místní příslušnosti, je přítomen příslušný oddávající, dále dva svědci¹⁹⁴ a souhlasná vůle manželů je projevena veřejně, za manžela může souhlasnou vůli projevit i zástupce k uzavření sňatku. Sňatek uzavřený bez přítomnosti oddávajícího má vadu formy uzavření manželství.

¹⁹¹ TRETERA, Rajmund Jiří a Zábaj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 271-272. Také *Svatební obřady: římský rituál nově uspořádaný podle ustanovení druhého vatikánského koncilu*, vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II. 2. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7192-987-1. s. 25.

¹⁹² TRETERA, Rajmund Jiří a Zábaj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 276.

¹⁹³ Kán. 915.

¹⁹⁴ Kán. 1108. 2.

Oddávajícím musí být místní ordinář¹⁹⁵ – tj. papež, vysoce postavení preláti, ale v praxi hlavně vlastní ordinář či vlastní farář, a to jak faráři vlastní, působící na určitém území, tak faráři osobní, věnující se specifické skupině věřících, např. studentům nebo vojákům. Svatební obřad se pak koná ve farním kostele, je však povoleno i jiné místo, pokud s ním ordinář souhlasí. Dobu sňatku si vybírají snoubenci, ale je doporučováno, aby oslava neprobíhala na Velký pátek a Bílou sobotu¹⁹⁶.

Vzhledem k nutné účasti veřejnosti při manželství musí být u sňatku přítomni dva svědci. Tato povinnost byla stanovena již na Tridentském koncilu, kde se ještě vyskytovala varianta dvou či tří svědků. Nevyžaduje se konkrétní vlastnost svědků, věk ani vyznání víry. Svědci pouze musí rozumět jazyku, v němž se svatební obřad odehrává, a pochopit význam a smysl manželského souhlasu¹⁹⁷.

K nesvátostným manželstvím kromě uzavření sňatku katolíka s nepokřtěným řadíme také uzavření sňatku nepokřtěné strany s pokřtěnou nekatolickou a sňatky nepokřtěných.

Důležitým aspektem a dalším dělením kanonického manželství je dokonané a nedokonané manželství. Jak již bylo řečeno, až dokonané manželství je pevně nerozlučitelné. Rovněž Kodex kanonického práva rozlišuje uzavřené manželství dokonané (*matrimonium ratum et consummatum*) a uzavřené manželství nedokonané (*matrimonium ratum tantum*), které může být dispensem zrušeno. Má se za to, že pokud spolu manželé bydlí, je manželství dokonané a případný opak musí prokázat ten, kdo ho tvrdí. K dokonání manželství musí dojít k pohlavnímu styku, ze kterého je možnost početí potomka. Styk, kterým není možné počít, není považován za splnění podmínky k nerozlučitelnosti. Intimní styk nemůže být uskutečněn násilím, pod vlivem drog nebo alkoholu¹⁹⁸.

Je zajímavé, že římské právo neuznávalo institut „dokonání“ manželství. Tedy že manželství je plnohodnotné až jeho dokonáním. Ač se římské manželství také uzavíralo proto, aby byly plozeny děti, stále platilo „*Nuptias non concubitus, sed consensus facit*“. Manželé také mohli

¹⁹⁵ Kán. 134.

¹⁹⁶ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 91-94.

¹⁹⁷ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 281-282.

¹⁹⁸ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 274-276.

bydlet odděleně, jak bylo zvykem u vysoce postavených osob. Jejich manželství ale i přesto trvalo a bylo platné, pokud mezi nimi bylo zachována *honor matrimonii*¹⁹⁹.

6.3.5 Překážky manželství

Stejně jako právo římské i kanonické vylučuje ze způsobilosti k uzavření manželství určité situace, za kterých není možné manželství uzavřít. Překážky tady kromě toho, že zabraňují uzavření manželství, představují i „regulaci“ jinak zaručeného práva na manželství a svobodného výkonu práva²⁰⁰. Prostřednictvím překážek je zajištěno, že budou dodrženy určité podmínky pro uzavření manželství, které bude v budoucnu fungovat správně a bude zachován význam jak manželství, tak i rodiny²⁰¹.

Kodex kanonického práva z roku 1917 dělil překážky na zabraňující²⁰² (patřily sem překážky dočasných řeholních slibů, smíšených manželství a adopce) a vylučující, jež na rozdíl od zabraňujících zůstaly i v kodexu současném. Vylučující překážky způsobují neplatnost manželství (*impedimentum*²⁰³ *dirimens*).

Jako římské právo i právo kanonické dělí překážky na absolutní a relativní, které se vztahují na všechny nebo jen určité osoby, dále ale kanonické právo odlišuje překážky božského a církevního práva. Překážky, jež jsou božského práva, se projevují jako „*Bohem zjevené*“ ve svatém písmu nebo „*vepsané do lidské přirozenosti*“ a vyhláshuje je papež nebo sbor biskupů. Překážky církevního práva pak tvoří sama církev. Další překážky jsou jisté nebo pochybné a trvalé či dočasné²⁰⁴.

Zvláštním institutem kanonického práva, který dokazuje neustálý rozvoj tohoto práva, je tzv. dispenz²⁰⁵. Díky dispenzu lze překážku obejít a manželství je pak možné uzavřít za podmínek, že překážka je dána církevním právem, reaguje se na individuální případ a také konkrétní

¹⁹⁹ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. Brno: ČS.A.S. Právnik v Brně, 1932. s. 194.

²⁰⁰ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 57.

²⁰¹ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 169.

²⁰² *Impedimentum impediens*, zabraňující překážky způsobovaly pouze nedovolenost manželství.

²⁰³ Pojem *impedimentum* prvně použil Bernard z Pavie. KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 170.

²⁰⁴ Pochybnost může vytanout ohledně právní normy nebo nějaké skutečnosti.

²⁰⁵ Avšak i císařové nebo senát někdy dispenz udělovali. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. s. 137

žádost. Dispenz do platnosti Kodexu z roku 1983 uděloval hlavně papež, který mohl svou pravomoc přenést na diecéze. Dnes papež (resp. určité kongregace) řeší dispenz spíše výjimečně, a to v těch případech, které se týkají celé církve. V praxi pak dispenz udělují hlavně diecézní biskupové a jiní diecézní ordináři, v případě nebezpečí smrti nebo již připravené svatby mohou dispenz, vyhrazený papeži, udělit i místní ordináři či dokonce faráři²⁰⁶.

6.3.5.1 Nedostatek věku

Kanonická překážka nedostatku věku²⁰⁷ s minimální věkovou hranicí navázala na římskou úpravu, která stanovila způsobilost uzavřít manželství dívkám od dvanácti let a chlapcům od čtrnácti let, protože v tomto věku již dosahují puberty. Ve středověku kanonisté tuto hranici převzali, avšak zastávali názor, že právo na manželství má být upřednostněno před věkovou hranicí, protože puberty může člověk dosáhnout i dříve, tedy i před tím, než dosáhne určeného věku dvanácti či čtrnácti let. Bylo tedy stanoveno, že se v některých případech může manželství uzavřít i před dosažením stanoveného věku.

Tato věková hranice se udržela až do roku 1918. Změnu přinesl až Kodex z roku 1917, který nutnou věkovou hranici posunul na čtrnáct let pro dívky a šestnáct pro chlapce, tato změna pak v současném kodexu zůstala zachována. Církvi je známo, že dosažení fyzické a psychické dospělosti se liší také podle místa života a vyznávané kultury jednotlivce, a proto mohou biskupské konference věkovou hranici pro uzavření manželství stanovit tak, jak je zvykem, případně podle zákonné úpravy daného státu²⁰⁸.

6.3.5.2 Únos

Inspiraci z římského práva si kanonické právo přineslo i do překážky únosu za účelem uzavření manželství. Římské právo za dob císařství považovalo manželství mezi únoscem a unesenou za zločin²⁰⁹.

²⁰⁶ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. S.59-64.

²⁰⁷ Kán. 1083.

²⁰⁸ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 171-173.

²⁰⁹ Další prvek římského práva, a to otcovskou moc nad svými dětmi, se nacházel ve středověkém kanonickém právu, které stanovilo, že pokud otec ženy se sňatkem s jejím únoscem souhlasí, manželství může být uzavřeno. PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 78.

V kanonickém právu platí, že k uzavření manželství je třeba souhlasu obou stran. Jakmile má být jedna ze stran donucena ke sňatku násilím, manželství se nemůže považovat za platné. Dále je pak v kánonu 1089²¹⁰ uvedeno, že pokud žena potom, co bude vysvobozena ze zajetí a současně se bude nacházet na bezpečném místě, může dobrovolně souhlasit se sňatkem se svým únoscem, manželství je pak možné uzavřít. Je tak zajištěno, že souhlas ženy s manželstvím bude opravdu svobodný. Dispens této překážky, kterou uděluje místní ordinář, zahrnuje pouze povinnost poskytnutí bezpečného místa ženě pro svobodné rozhodnutí²¹¹.

6.3.5.3 Zločin

Další překážka k uzavření manželství je dána pro toho, kdo má v úmyslu vraždu svého manžela za účelem uzavření manželství s jinou osobou, nebo manžela osoby, s níž má v plánu uzavřít manželství. Musí tedy jít o jasně vymezený zločin, a to vražda svého manžela (*coniugicidium*), nikoli pouze vražda kohokoli (*homicidium*). Není rozhodné, zda snoubenec vraždu spáchá sám, nebo za něj vraždu vykoná někdo jiný. I tato překážka je dispensovatelná²¹², rozhoduje však o ní Apoštolský stolec. Za zločin se stejně jako v římském právu považovalo i cizoložství, a to až roku 1917²¹³. Tehdejší kodex stanovil, že pokud se manžel dopustil cizoložství a zároveň slibu manželství, nebo cizoložství a zavraždění svého manžela, nebo toliko společně zavraždil svého druha, jeho další manželství je neplatné²¹⁴.

6.3.5.4 Neschopnost manželského aktu

Římské právo nepovažovalo impotenci jednoho z manželů za překážku manželství, avšak byl to jeden z důvodů, proč mohlo dojít k rozvodu *bona gratis*. Neplodnost partnerů se

²¹⁰ Tento kánon mluví pouze o únosu ženy, v Kodexu kánonů východních církví však nalezneme v kánonu 806 únos „osoby“, vztahuje se tedy i na muže. PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 79.

²¹¹ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 173-175.

²¹² Dispens se většinou neudělí, pokud je překážka známa širší veřejnosti. KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 175.

²¹³ Vývoj této překážky plynul přes zákaz manželství a veřejné pokání, dále dle Graciánova dekretu zákaz uzavření manželství s tím, se kterým k cizoložství došlo. Poté se tento zákaz zmírnil a manželství bylo možné uzavřít s osobou, s níž ke smilstvu došlo, a to po pětiletém pokání. Výjimku z tohoto uvolnění však představovalo cizoložství se slibem manželství a cizoložství s pokusem svého manžela zavraždit (tzv. „kvalifikované cizoložství“).

²¹⁴ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 65-66.

neposuzovala stejně. Pokud šlo o neplodnost ženy, rozvod byl povinný, při neplodnosti muže ho ale v roli biologického otce mohl nahradit jeho bratr²¹⁵.

Kanonické právo nejdříve tuto neschopnost považovalo za problém nedokonaného manželství, nikoli překážku manželství, také i za důvod rozluky. Za překážku manželství je neschopnost intimního styku považována od roku 1234, kdy tak stanovil Dekret Řehoře IX. Konstituce z roku 1587 *Cum frequenter* již o této překážce mluví jako o nedispensovatelné a manželství, ve kterém má jeden z manželů tento problém, je neplatné²¹⁶.

Současný kodex za překážku impotence²¹⁷ považuje impotenci, která existovala ještě před uzavřením manželství. Jestliže k ní dojde až po uzavření manželství, např. kvůli nemoci, nepovažuje se za takovou překážku a manželství je nadále platné. Aby byly naplněny podmínky pro překážku nemožnosti sexuálního styku, impotence musí být stálá a nelze ji vyléčit. Absolutní impotence vylučuje styk úplně, relativní existuje pouze mezi konkrétními partnery, a proto bude překážka trvat jen mezi nimi. Jedná se o překážku božského práva, a tedy nelze použít dispenz. Od nemožnosti intimního styku je třeba odlišovat neplodnost, která překážkou manželství není, i když je plození potomků jedním z hlavních účelů manželství²¹⁸.

6.3.5.5 Trvající manželský svazek

Je stanoveno, že uzavření manželství je neplatné, jestliže předchází manželství stále trvá, a to včetně manželství nedokonaného²¹⁹. Církevní manželství je ze své podstaty nerozlučitelné a trvá i tehdy, pokud spolu manželé nežijí, jsou civilně rozvedeni nebo se odloučili. Dokud není manželství církevním soudem prohlášeno za neplatné, předpokládá se, že stále trvá, protože se těší přízni práva²²⁰. Manželství může absolutně zaniknout pouze smrtí manžela nebo např. rozlukou nedokonaného manželství. Relativně manželství zanikne, pokud je prohlášeno za neplatné od počátku. Civilní rozvody katolíků již nejsou trestány církevními tresty, jak stanovil

²¹⁵ Caro amico 249.

²¹⁶ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 50.

²¹⁷ Kán. 1085.

²¹⁸ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 176.

²¹⁹ Kán. 1085, 1.

²²⁰ Kán. 1060.

ještě kodex z roku 1917, ale následkem takového rozvodu je nemožnost přijímání svátostí. Tato překážka opět vychází z božského práva, a tudíž nelze dispenzovat²²¹.

6.3.5.6 Pokrevní příbuzenství

Manželské překážky mezi příbuznými římské právo podrobně upravovalo a kanonické právo plně převzalo jeho počítání stupňů příbuzenství do nejnovějšího kodexu, stejně jako římské rozlišování přímé a boční linie příbuzenství. Nebylo tomu tak až do roku 1917, starší Kodex ještě počítal stupně příbuzenství germánským způsobem²²².

Kanonické právo manželství mezi příbuznými zakazuje v přímé linii úplně, v boční linii mají příbuzní zakázán sňatek až do čtvrtého stupně²²³, zatímco římské právo manželství zakazovalo jen do třetího. Rovněž nedělá žádný rozdíl mezi tím, zda jsou bratr a sestra od stejných rodičů nebo jen jednoho. Dispens se uděluje pouze pro příbuzné v boční linii a ve čtvrtém stupni, ve zvláštních případech i ve stupni třetím. Nejčastěji je dispens udělen bratranci se sestřenicí, naopak se neuděluje pro příbuzné v linii přímé a v boční linii do druhého stupně.²²⁴ Jestliže o pokrevním příbuzenství mezi snoubenci existují nějaké pochybnosti, kánon 1091.4 přímo zakazuje uzavření manželství.

6.3.5.7 Zákonné příbuzenství

Díky římskému právu institut osvojení převzalo také právo kanonické. Kvůli nejasnostem ohledně zákonného příbuzenství nakonec kodex z roku 1917 převzal světskou regulaci, když určil, že bude-li ve světském právu zákonné příbuzenství překážkou manželství, bude tomu tak i v právu kanonickém. V případě osvojeného dítěte jsou překážky stanoveny stejně jako v příbuzenských vztazích. Je zakázáno manželství v přímé linii absolutně a v boční linii do druhého stupně. Překážka zaniká, jakmile je osvojení zrušeno²²⁵.

²²¹ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 68-70.

²²² Germánský způsob počítání příbuzenství Církve přejala asi v sedmém století. Kodex z roku 1917 pak manželství příbuzných v boční linii zakazoval až do šestého stupně. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 68-69.

²²³ Kán. 1091.

²²⁴ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 183-184.

²²⁵ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 70-71.

6.3.5.8 *Afinita*

Švagrovství vzniká z platného manželství, a to i nedokonaného (*non consumatum*). Švagrovství je založeno mezi mužem a příbuznými jeho ženy a také mezi ženou a příbuznými jejího muže²²⁶. Švagrovství tedy vzniká mezi manželem a přímými příbuznými druhého z manželů, mezi tyto příbuzné se nepočítají osoby zákonně příbuzné. Příbuzenství se posuzuje jako příbuzenství přímé, tedy otec manžela je vůči jeho manželce jako otec, patří tedy do linie přímé, prvního stupně. Překážka švagrovství nenastává mezi příbuznými manžela v boční linii vůči druhému z manželů, tzn., že žena může uzavřít manželství s bratrem svého zesnulého manžela. Rovněž tato překážka je silným odrazem římskoprávní úpravy a princip toho, že je lepší, aby se o rodinu i rodinný majetek postaral bratr (případně sestra) zemřelého manžela, také vychází již z římského práva a v Písmu svatém²²⁷ ho zachovalo i právo kanonické²²⁸.

6.3.5.9 *Překážka veřejné počestnosti*

Historicky tato překážka vychází z institutu zásnub a považovalo se za nevhodné, aby si muž, původně zasnoubený se ženou, vzal následně za manželku její dceru. Je tedy nadále zakázáno, aby si muž, který se ženou žil ve vztahu bez manželství, po rozchodu s ní vzal za manželku její dceru nebo matku, a stejný zákaz platí i pro ženu. Překážka se podobá *afinitas*, ale v tomto případě se jedná o neplatné manželství nebo vztah toliko faktický. I když spolu lidé žili bez manželství, stále navazují vztahy i s příbuznými svého partnera, a není vhodné, aby s nimi uzavírali manželství²²⁹. Dispens udílí místní ordinář²³⁰.

6.3.5.10 *Rozdílnost náboženství*

Překážka manželství vzniká mezi katolíkem a nepokřtěnou stranou. Jejím cílem je ochránit manželství před neshodami, které kvůli rozdílnosti náboženství mohou vzniknout a kromě jiných komplikací způsobit nestabilitu rodiny²³¹. Dispens udílí místní ordinář v případě, pokud si snoubenci v rámci informačního řízení zaručí, že jak stanoví kánon 1125, bude katolická

²²⁶ Kán. 109.

²²⁷ Dt. 25,5-6.

²²⁸ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 83-84.

²²⁹ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 185-186.

²³⁰ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 76.

²³¹ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 178.

strana „ochotna odstranit nebezpečí odpadu od víry a upřímně slíbí, že podle svých sil učiní všechno, aby všechny děti byly pokřtěny a vychovány v katolické církvi, druhá strana se zavčas uvědomí o těchto příslibech strany katolické tak, aby bylo zajištěno, že si je opravdu vědoma obsahu slibu a povinností strany katolické, a obě strany budou poučeny o cílech a podstatných vlastnostech manželství, které nesmí vyloučit žádná z obou stran“. V situaci, kdy se jistě o jedné ze stran neví, zda je platně pokřtěná, slouží sňatku přízeň práva, a jestliže se neprokáže opak, manželství je platně uzavřené.²³²

²³² TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 286-287.

6.3.5.11 Svatá svěcení a řeholní sliby

Pro úplnost výčtu kanonických překážek manželství je zapotřebí uvést i ty odlišné od římské právní úpravy. Jedná se o svatá svěcení a řeholní sliby. Překážka svěcení znamená, že ten, kdo přijal svátost svěcení biskupského, kněžského nebo jáhenského, nemůže uzavřít platné manželství²³³. Svátost svěcení mohou přijmout svobodní i ženatí²³⁴ muži, jestliže svátost přijme ještě svobodný muž, týká se ho celibát²³⁵. Dispens v tomto případě udílí pouze Apoštolský stolec²³⁶. Dispens se neudílí biskupům, kněžím jen zřídka, ve zvlášť závažných případech a jáhnům ve zvláštních případech pak o něco častěji²³⁷.

Na základě veřejného a trvalého slibu čistoty nemohou řeholníci a řeholnice uzavírat manželství. Dispens se udělí od doby řeholního slibu a překážka tak vlastně odpadne²³⁸. Uděluje ji Apoštolský stolec nebo příslušný diecézní biskup. Tato překážka se netýká členů sekulárních institutů²³⁹, zasvěcených poustevníků a pan (není zde nějaká chybička, nemá být například panen? Prosím zkontrolujte, děkuji Libor)²⁴⁰ anebo noviců²⁴¹.

6.3.6 Zábrany manželství

Kromě překážek manželství kanonické právo také upravuje tzv. zábrany²⁴² nebo také zákazy manželství. Jedná se o takové okolnosti, které brání tomu, aby uzavřené manželství bylo dovolené.

K tomu, aby i přes tyto zábrany bylo manželství dovoleno, lze udělit licenci, uděluje ji ordinář. Licenci je potřeba získat, pokud chce uzavřít manželství osoba bezdomá (*vagus*). V takovém případě může totiž vyvstat obtížně objasnitelná otázka, zda je osoba opravdu svobodná.

Další zábranou je situace, kdy uzavřené manželství nebude podle civilního práva uznáno, a tedy jednalo by se o tzv. „kulhající“ manželství. Licenci však ordinář udělí, když snoubenci všem

²³³ Kán. 1087.

²³⁴ Vysvěcení až po uzavření manželství pro muže neznamená, že jejich manželství bude neplatné, ale v případě ovdovění a zájmu o uzavření dalšího sňatku se jich překážka svěcení již dotýká a k uzavření nového manželství musí být dispensováni PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 74-75.

²³⁵ Celibát se po duchovních vyžaduje od Druhého lateránského koncilu (r.1139) a v kodexu je zachován v kánonu 277.

²³⁶ Resp. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti.

²³⁷ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 287.

²³⁸ KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>. s. 181.

²³⁹ Kán. 710-730.

²⁴⁰ Kán. 603 a 604.

²⁴¹ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 60-61.

²⁴² Kán. 1071.

potřebným podmínkám k uzavření manželství vyhoví, jen světská právní úprava státu manželství nedovoluje.

Licenci také potřebuje ten, koho vážou povinnosti vyživovací nebo povinnost vychovávání dětí. Dbá se na to, že se těmto závazkům nikdo nemůže vyhýbat přes uzavření církevního manželství²⁴³.

Snoubenec, třebaže katolík, jenž odmítne katolickou víru, musí být proveden tímž informačním řízením jako v případě překážky manželství při rozdílnosti náboženství²⁴⁴.

I ten, kdo upadl do církevního trestu, má šanci na uzavření sňatku s licenci ordináře i přesto, že je exkomunikován nebo interdiktován.

Ačkoli mohou snoubenci uzavírat manželství již od 14, resp. 16 let věku, musí se pečovat o to, aby na manželství byli dostatečně vyspělí. Pokud rodiče mladých snoubenců neudělí souhlas k jejich manželství, k dovozenému manželství musí získat licenci ordináře.

Poslední zábranu představuje uzavření manželství prostřednictvím zástupce. Pokud si snoubenci přejí uzavřít manželství i přes své dlouhodobé oddálení, může ordinář licenci dovolit, aby za ně manželství uzavřeli zástupci.

Povolení ordináře musí získat i snoubenci, již jsou oba pokřtěni, ale jeden z nich nikoli v katolické církvi – uzavírají tedy smíšené manželství. Takové povolení lze získat jen za splnění určitých podmínek, stejných jako u manželství s překážkou rozdílnosti náboženství, tedy podle kánonu 1125.

Pro úplnost výčtu manželství, u kterých je nutné získat svolení ordináře, jsou manželství uzavíraná tajně, tzv. *matrimonium conscientiae*²⁴⁵.

²⁴³ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 47-49.

²⁴⁴ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 293.

²⁴⁵ Tajně uzavíraná manželství jsou výjimečná a nejsou v církvi vnímána pozitivně, vyvstává tu totiž riziko nezákonně počatých dětí nebo různých finančních podvodů. K uzavření tajného manželství snoubenci musí získat povolení ordináře. Dle encyklice Benedikta XIV. *Satis vobis* (1741) je potřeba uzavřít tajné manželství např. proto, že spolu lidé žijí jako v konkubinátu, ale veřejnost má za to, že jsou manželé a svatba by způsobila rozruch. PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 55-56.

6.3.7 Vady manželského souhlasu

Vzhledem k charakteru manželského souhlasu jako podstatného prvku manželství je zapotřebí zkoumat, zda má souhlas takové kvality, aby manželství zůstalo nerozlučitelné. Pokud by byl souhlas vadný, bylo by nespravedlivé na manželství i přesto trvat²⁴⁶. Vady manželského souhlasu, stejně jako překážky, způsobují neplatnost manželství. Oproti překážkám se ale většinou objevují až po uzavření sňatku a jsou tak častým tématem církevního procesu. V něm se objasňuje, zda je vada manželského souhlasu natolik vážná, že dokáže způsobit neplatnost manželství *ex tunc*. Je třeba dodat, že vada manželského souhlasu se zjišťuje k době uzavření manželství, nikoli až po něm. Po prohlášení neplatnosti manželství od jeho počátku pak hovoříme o manželství putativním²⁴⁷.

První vadou souhlasu je nedostatečné užívání rozumu²⁴⁸. O zavedení psychologické neschopnosti k uzavření manželství se zasloužili soudci Římské roty. Je upravena až od roku 1970, do té doby se uvažovalo pouze o neschopnosti tělesné. Prvek nedostatečného užívání rozumu není často zastoupen, protože jsou osoby většinou již omezeny na svéprávnosti. Smluvní strana manželství dále musí být schopna v rámci svého úsudku²⁴⁹ zvážit, co manželství znamená a co pro ni samotnou bude obnášet. Tedy je nutné posoudit, jaké povinnosti jako manžel musí strana plnit, jaké schopnosti jsou k tomu zapotřebí a zda je má. Zodpovězení těchto otázek může narušit nevyzrállost nupturientů nebo psychická nemoc. Poslední odstavec kánonu 1095 se týká neschopnosti převzít podstatné manželské povinnosti z psychických důvodů²⁵⁰. Znamená to, že jedna ze stran uzavírající manželství nedokáže převzít a poté ani naplnit manželské povinnosti. To může být způsobeno nejrůznějšími důvody – od nemocí, sexuálních odchylek a poruch až k závislostem či chorobnému lhaní. I proto je třeba k posouzení případů psychické nezpůsobilosti zhotovit znalecký posudek²⁵¹.

²⁴⁶ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 96.

²⁴⁷ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 99.

²⁴⁸ Kán. 1095.1.

²⁴⁹ Kán. 1095.2.

²⁵⁰ Kán. 1095.3.

²⁵¹ Církevní soud tak například prohlásil za neplatné manželství, do kterého manželé vstupovali mladí, nedokázali posoudit důsledek manželství a místo, aby ze své nedozrállosti vypsali a problémy v manželství jako rozdílné názory na výchovu dětí a společný život vyřešili, vztah dovedli k zániku. Soud toto manželství rozloučil zaprvé pro „oboustrannou poruchu soudnosti co do práv a povinností manželských dle kán. 1095.2.“ Dále bylo znaleckým posudkem prokázáno, že manželka nebyla kvůli psychickým důvodům schopna manželského souhlasu, tedy i pro bod 1095.3 bylo toto manželství prohlášeno za neplatné.

Další vadou souhlasu je neznalost základních složek manželství²⁵², tedy to, že manželství je trvalé společenství mezi mužem a ženou, zaměřené k potomstvu. Má se za to, že tato znalost je všem jasná po dosažení puberty. K použití této vady pro prohlášení neplatnosti manželství se musí prokázat, že i po pubertě tato znalost jednomu z manželů chyběla²⁵³.

Pokud jde o neplatnost manželství kvůli omylu v osobě²⁵⁴, nedochází k tomuto omylu často, ale může být způsoben např. záměnou identických dvojčat. Omyl týkající se vlastností osoby²⁵⁵ pak zahrnuje takovou vlastnost, kterou jeden z nupturientů na druhém přímo vyžaduje, bez této vlastnosti by ke sňatku nedošlo, například se od nekatolické strany očekává, že bude tolerovat katolickou výchovu dětí, ale strana tuto vlastnost není schopna splnit.

Pokud je manželský souhlas jedné strany získán podvodem, který se vztahuje k nějaké vlastnosti druhé strany, jež může narušit společenství manželského života, je manželství uzavřeno neplatně²⁵⁶. Z judikatury Římské roty často vyplývají případy zamlčování neplodnosti, chorob či dluhů.

Omyl osoby v oblasti podstatných náležitostí manželství – jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti²⁵⁷ se stává vadou souhlasu, pokud by strana, byla-li si vědoma takového omylu, do manželství nevstoupila²⁵⁸.

Rozpor mezi tím, co kontrahent vyjadřuje navenek, a tím, co si myslí vnitřně, zakládá neplatnost manželství z důvodu simulace²⁵⁹. Simulace totální znamená neexistenci vůle vůbec manželství uzavřít, u parciální simulace se sice tato vůle vyskytuje, ale je narušena. Jestliže jedna ze stran odmítá manželství nebo jeho podstatný prvek, je uzavřeno neplatně²⁶⁰. K takovému závěru také došel soud v kauze, kde se partneři nejdříve domluvili na oddálení početí dětí, ale po vleklých problémech spolu přestali intimně žít. Tak došlo k úplnému znemožnění zplození dětí, tedy neexistenci podstatné vlastnosti manželství²⁶¹.

²⁵² Kán. 1096.

²⁵³ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 296.

²⁵⁴ Kán.1097.1.

²⁵⁵ Kán. 1097.2.

²⁵⁶ Kán.1098.

²⁵⁷ Kán. 1099.

²⁵⁸ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 297.

²⁵⁹ Kán. 1101.

²⁶⁰ Kán. 1101.2.

²⁶¹ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 99. s. 122-125.

Podle kánonu 1102 nelze manželství uzavřít pod podmínkou, jež se má splnit v budoucnu. Pokud se podmínka týká přítomnosti či minulosti, musí k manželství udělit licenci místní ordinář. Manželství je pak platné, došlo-li ke splnění podmínky²⁶². K manželství nelze připojit podmínku, která by manželství s jejím splněním rozloučila, to by odporovalo zásadám kanonického manželství, tedy jeho nerozlučitelnosti²⁶³.

Neplatné je manželství, jež je uzavřeno pod hrozbou násilí nebo vážného strachu zvenčí, byť i neúmyslně vyvolaného, pro který je dotyčný nucen uzavřít manželství, aby byl od strachu osvobozen²⁶⁴. Zvláštním, ale častým stupněm strachu je *strach z nepřízně osoby (timor reverentialis)*, ke které nupturient pociťuje mimořádný respekt²⁶⁵. Církevní soudy hojně řeší případy, kdy žena otěhotní a vstoupí do manželství jen proto, že neshledá jinou možnost než se vdát ze strachu, že bez toho bude narušena její úcta k rodičům. Římská rota toto donucení označila jako *metus reverentialis* a pokládá ho za natolik silné oslabení vůle, že není možné souhlas k manželství pokládat za platný²⁶⁶.

Pro plný výčet vad manželského souhlasu lze ještě zmínit kánon 1105, podle kterého je k platně uzavřenému manželství nutné, aby byli přítomni oba snoubenci nebo aby je zastoupil zplnomocněný zástupce. Sňatek prostřednictvím zástupce musí dodržet náležitosti podle zmíněného kánonu²⁶⁷.

²⁶² TRETERA, Rajmund Jiří a Zábaj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 298.

²⁶³ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 99. s. 130.

²⁶⁴ Kán. 1013.

²⁶⁵ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 119-120.

²⁶⁶ PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 99. s. 139.

²⁶⁷ Kán. 1105.

6.3.8 Zplatnění manželství

Prosté zplatnění manželství mohou vyžadovat manželé, jejichž manželství je z pohledu kanonického práva neplatné, tady hovoříme o putativním manželství. Manželé mohli uzavřít pouze civilní sňatek, který je z pohledu světského práva platný, ale manželé chtějí i před Bohem své manželství „dát do pořádku“. Také se mohou objevit situace, ze kterých vyplynou překážky manželství. V tomto případě musí manželé zjistit, zda kvůli existující překážce musí požádat o dispenz, nebo zda již překážka pominula a je zapotřebí obnovit manželský souhlas. Prostá konvalidace se provádí rovněž při nedostatku souhlasu, který musí za předpokladu, že druhý manžel stále na svém souhlasu trvá, manžel obnovit. Obnovení manželského souhlasu, jež strany manželství mohly myslet vážně již při uzavírání sňatku, se pro zplatnění manželství vyžaduje kvůli právní jistotě. Zplatnění manželství má účinky *ex nunc* od obnovy souhlasu. Prostou konvalidaci uskutečňuje farář, který k tomu nepotřebuje souhlas místního ordináře.

Sanace (konvalidace v základu) je specifitější druh konvalidace²⁶⁸, ke kterému se přistupuje, pokud jeden z manželů z nějakého důvodu²⁶⁹ nechce manželství zplatnit, v některých případech o sanaci ani nemusí druhý z partnerů vědět²⁷⁰. Při sanaci tak nedochází k obnově manželských slibů a je nutné rozhodnutí Apoštolského stolce²⁷¹ nebo místního ordináře. V situacích, které nejsou vyhrazeny apoštolskému stolci, rozhoduje diecézní biskup, případně jiný ordinář, je-li pravomoc na něj delegována²⁷². I zde platí, že vždy musí trvat manželský souhlas, a to z obou stran. Je třeba tedy zjišťovat i stanovisko manžela, který zplatnění odmítá²⁷³. Účinnost sanace pak počíná *ex tunc*, od doby, kdy byl manželský souhlas dán²⁷⁴, ovšem pokud při uzavření sňatku souhlas dán nebyl, účinnost počíná až od jeho řádného udělení. Pokud manželský souhlas obou stran trvá, účinnost manželství trvá od zániku nedispensovatelné překážky²⁷⁵.

²⁶⁸ *Sanatio in radice*, doslova „uzdravení manželství v kořeni“, tedy v manželském souhlasu. PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 166.

²⁶⁹ Důvody mohou být různé, může jít o situace, kdy ani jedna ze stran o neplatnosti svého manželství neví, a není příhodné je o tom informovat. Sanaci také může odmítat manžel, který způsobil nedostatek tajného manželského souhlasu nebo to není vhodné druhé straně sdělovat.

²⁷⁰ Kán. 1164.

²⁷¹ Apoštolský stolec rozhoduje v případech, kdy mu náleží rozhodnutí o překážce či již zaniklá překážka byla nedispensovatelná.

²⁷² PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 167-168.

²⁷³ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x s. 163-164.

²⁷⁴ Kán. 1162.2.

²⁷⁵ Kán. 1163.2.

6.3.9 Zánik manželství

6.3.9.1 Odloučení

Odloučení od „stolu a lože“ římské právo neznalo, ale v české právní úpravě ho obsahoval ještě ABGB. Esenciální složkou kanonického manželství je to, že manželé spolu mají žít v dobrém i zlém až do smrti. Kodex ale uznává, že mohou nastat situace, pro které to již není možné, a neuskutečnitelnost dalšího soužití v takových případech omlouvá.

Události, pro které lze manželství rozloučit, je neodpuštěné cizoložství a ohrožování po fyzické či psychické stránce.

Pokud se jeden z manželů bez přičinění druhého manžela dopustí cizoložství, je to důvodem pro to, aby autorita církve (na návrh ordináře církevní soud) rozhodla o trvalé odluce. Je zde možné, že manžel cizoložství i mlčky odpustí – to se projeví tak, že po šest měsíců po prokázání nevěry s manželem stále žije, a to manželským životem.²⁷⁶

O odluce kvůli ohrožování a „nesnesitelnosti společného života“ církev rozhoduje na dobu na určitou nebo či neurčitou, věří se totiž, že se s Boží pomocí může dojít k nápravě manžela. Rovněž kodex stanoví²⁷⁷, že když důvody rozluky pominou, má dojít k obnově manželského soužití, pokud ovšem církevní autorita nestanoví něco jiného²⁷⁸.

6.3.9.2 Smrt

Manželství církevní stejně jako ta přirozená zanikají smrtí jednoho či obou z manželů. Nové manželství může manžel uzavřít poté, co diecézní biskup vydá prohlášení manžela za mrtvého²⁷⁹. Jestliže se ale následně zjistí, že manžel nezemřel, původní manželství stále platí²⁸⁰.

Tuto úpravu můžeme připodobnit k situaci, kdy manželka podle římského práva musela před uzavřením nového sňatku pět let čekat na svého zajatého manžela, pokud nebyla jistota o jeho smrti. Jestliže se manžel se zajetí vrátil, manželství se obnovovalo.

²⁷⁶ Kán. 1152.2.

²⁷⁷ Kán. 1153.1.

²⁷⁸ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 166-170.

²⁷⁹ Prohlášení se vydá potom, co se vyšetří náležitě skutečnosti a také je nepochybně zaručena mravní jistota o smrti manžela. TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3614-3. s. 107.

²⁸⁰ TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 301.

6.3.9.3 Rozvázání manželství řádného, ale nedokonaného

Již od 12. století se uznává kopulační teorie, tedy že k platnému manželství je zapotřebí si udělit náležitý manželský souhlas a manželství dokonat intimním stykem. Manželství, jež není dokonáno, lze zrušit jak u obou katolicky pokřtěných partnerů, tak i pokřtěných v církvích jiných. Dispens uděluje papež, který obdrží dokumenty informačního řízení poté, co případ posoudí Římská rota²⁸¹. V procesu se musí dokázat, že mezi manželi nedošlo - a ani dojít nemohlo - k souloži. Jestliže papež dispens udělí, je manželství zrušeno *ex nunc*. Často ale dochází k posouzení případu jako neplatného manželství pro neschopnost plnění manželských povinností z psychických důvodů, jehož účinky jsou *ex tunc*.

Příkladem kauzy, jejímž výsledkem bylo zneplatnění manželství pro „nezpůsobilost převzít a plnit povinnosti plynoucí z manželství dle kán 1095.3 a pro překážku impotence“, byl případ, kdy se manželé o první styk pokoušeli po uzavření manželství, ale manžel toho nikdy nebyl schopný. Popřel svou homosexuální orientaci, ale přiznal své úzkostné stavy ve spojitosti s intimním stykem. Manželka prokázala potvrzením gynekologa, že je *virgo intacta*, a její příbuzní jako svědci před soudem dosvědčili, že vztah manželů trpí sexuálními problémy, které pramení i z toho, že je manžel stále závislý na své matce. Vše toto prokázané soudu stačilo na to, aby prohlásil manželství za „kanonicky neplatné“²⁸².

6.3.9.4 Rozvázání zákonného manželství na základě privilegia víry (*privilegium paulinum*)

Zákonné manželství může být podle tohoto privilegia rozvázáno, pokud jeden z manželů přijme křest a druhá, nepokřtěná strana z manželství bezdůvodně odejde. Jestliže nepokřtěný nechce křest přijmout a chce s manželem nadále žít, manželství může být rozvázáno okamžikem, kdy pokřtěný manžel uzavře nové kanonické manželství.

6.3.9.5 Rozvázání zákonného manželství ve prospěch víry (*privilegium petrinum*)

Papež na základě petrovského privilegia, jež má svěřené Kristem, může rozloučit nesvátná manželství uzavřená před církví na základě dispense od překážky rozdílnosti náboženství i nesvátná manželství mezi nepokřtěnými. Manželství je rozvázáno ve prospěch víry

²⁸¹ Toto posuzování prováděla do roku 2011 Kongregací pro bohoslužbu a svátosti.

²⁸² PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 144-147.

pokřtěné osoby, resp. osoby třetí, se kterou chce jeden z nepokřtěných manželů uzavřít sňatek²⁸³.

6.3.9.6 *Privilegium zajetí*

Kvůli převážení otroků a zajatců do dalekých zemí nebylo možné, aby tito lidé zůstávali v manželství se svými původními partnery, se kterými nemohli být v jakémkoli spojení. V návaznosti na institut *prospěchu víry* mohl opuštěný partner po přijetí křtu v katolické církvi uzavřít katolické manželství s odlišnou osobou. Původní manželství bylo zrušeno uzavřením manželství nového²⁸⁴.

6.3.9.7 *Privilegium výběru manžela*

Mnohoženství či mnohomužství se stalo problémem v 16. století, když katolíci začali uskutečňovat mořeplavecké objevy. Obyvatelé objevovaných zemí nežili v monogamních manželstvích a kanonické právo na tyto situace muselo reagovat přes papežské konstituce. Bylo stanoveno, že nepokřtěný žijící s více partnery si po přijetí křtu v katolické církvi vybere tu manželku (manžela), se kterou (kterým) začal žít jako s první(m). Pokud by tento výběr byl těžký, může si vybrat manželku jinou a ty ostatní propustit. Jakmile je uzavřeno nové manželství, manželství polygamické je zrušeno²⁸⁵.

²⁸³TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7. s. 302-303.

²⁸⁴PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0. s. 152-153.

²⁸⁵NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x. s. 178-179.

7 Srovnání římskoprávního manželství a manželství v současném českém právu

7.1 Manželství

Manželství v současné české úpravě ve své definici zní: „Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc²⁸⁶. S římským manželstvím se shoduje v požadavku trvalosti soužití muže a ženy a v předpokladu založení rodiny.

Manželství je i zde vyhrazeno muži a ženě. Svazky osob stejného pohlaví jsou pak možné prostřednictvím registrovaného partnerství²⁸⁷. Pohlaví snoubenců je rozhodující ke dni uzavření manželství, nikoli tedy k době narození²⁸⁸. Jestliže v průběhu manželství dojde ke změně pohlaví, takové manželství zanikne²⁸⁹.

Manželský svazek má být trvalý, na celý život a s takovou vůlí musí snoubenci do manželství vstupovat. Pokud již při uzavření manželství tato vůle chybí, nejsou naplněny podmínky pro uzavření manželství a následně se může jednat o zdánlivé manželství. Při uzavření manželství není stanovena nerozlučitelnost svazku a podmínka trvání manželství po dobu alespoň jednoho roku je dána pro případ možnosti rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu manželství podle § 757 OZ²⁹⁰. Nelze dojednat trvání svazku jen na dobu určitou nebo svazek uzavřít s rozvazovací podmínkou.

S cílem plození dětí a založení rodiny jako jednoho z podstatných cílů manželství se setkáváme v římské i kanonické právní úpravě. Naše současná úprava však počítá i s možností, že pár

²⁸⁶ § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁸⁷ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. Zákon byl přijat za účelem nediskriminování stejnopohlavních párů, jejichž postavení do té doby bylo v rozporu s Listinou základních práv a svobod, čl. 1 a 3 a 13 Římské smlouvy a s článkem 21 Charty základních práv Evropské unie. Právní úprava měla pomoci ustálit lidská a občanská práva osob stejného pohlaví, mimo jiné ale také jejich vztahů v rodině a tyto osoby motivovat k setrvání v dlouhodobých svazcích. Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Dostupné online na: 115/2006 Dz - Beck-online.

²⁸⁸ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 4.

²⁸⁹ PETROV, Jan. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-653-1. s. 693.

²⁹⁰ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 4-5.

nebude schopen mít děti. Aby nevznikla situace, že takové manželství tedy nenaplní svůj cíl, je do ustanovení § 655 přidán účel vzájemné podpory a pomoci²⁹¹.

7.2 Způsobilost

Více než tisíciletý vývoj právních úprav překážek manželství znamenal jistě obsahové změny. Překážky manželství jako švagrovství upravené již právem římským, nemožnost intimního styku, cizoložství, vražda manžela nebo překážka svěcení, upravené též kanonickým právem, v dnešní společnosti již nenajdou uplatnění, i proto, že se ani nepovažují za morálně závadné²⁹².

Současný občanský zákoník v § 671 vymezuje, že „manželství může uzavřít každý, pokud mu to v tom nebrání zákonná překážka podle § 672 až 676.“ Stejně jako v římském právu se můžeme setkat i s překážkou věku, příbuzenství a trvajících manželství, navíc také upravuje překážku svéprávnosti a poručenství. Uzavření manželství s některou z překážek vede k neplatnosti manželství nebo manželství zdánlivému²⁹³.

7.2.1 Překážka věku

Ještě ABGB omezoval uzavření manželství osob mladších čtrnácti let, minimální věková hranice se tedy stále shodovala s římským právem. Manželství pak mohli uzavřít nezletilí mezi čtrnácti a jednadvaceti lety, a to se souhlasem svého otce, jinak bylo manželství považováno za neplatné. Zákon o rodině z roku 1963 pak navázal na starší zákon z roku 1949 a k uzavření manželství vyžadoval po snoubencích zletilost, nebo stáří alespoň šestnáct let a k tomu svolení soudu.

Dnešní právní úprava již nepokračuje ve starším trendu a uzavřít manželství mohou snoubenci, jakmile nabudou *svéprávnosti*. To znamená dosažením zletilosti, tedy věku osmnácti let²⁹⁴, nebo uzavřením manželství před dosažením zletilosti nebo přiznáním svéprávnosti²⁹⁵. Není zcela jasné, jakou minimální věkovou hranici pro uzavření manželství naše právní úprava stanovuje, v intencích § 37 odst. 1 OZ by totiž přes jazykový výklad bylo možné, aby soud přiznal nezletilému svéprávnost i před dovršením šestnácti let, a to „z vážných důvodů v zájmu

²⁹¹ PETROV, Jan. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-653-1. s. 693.

²⁹² MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 65-66.

²⁹³ § 677 a § 680 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁹⁴ § 30 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁹⁵ § 37 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

nezletilého“. I přesto se ale předpokládá, že záměry této úpravy směřují k minimální věkové hranici šestnácti let, i když to není přesně stanoveno. Existují-li pro to důležité důvody²⁹⁶, soud může povolit uzavření manželství i osobě mladší šestnácti let, která ještě nenabyla svéprávnosti²⁹⁷.

Není-li osobou mladší šestnácti let, nehledě na její svéprávnost, dodržena podmínka rozhodnutí soudu, její manželství je zdánlivé. Důsledkem uzavření manželství nezletilé osoby starší šestnácti let bez svolení soudu je jeho neplatnost. Tento následek se netýká manželství, ze kterého se narodilo dítě²⁹⁸, nebo manželství²⁹⁹, ve kterém došlo k nápravě překážky³⁰⁰.

7.2.2 Překážka svéprávnosti

Duševní choroba byla v římskoprávní úpravě považována za absolutní překážku manželství. ABGB vymezoval, že „zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou učiniti platnou manželskou smlouvu.“³⁰¹ Ani další česká úprava nepovolovala duševně nemocným nebo nevyspělým uzavírat manželství³⁰².

Omezení svéprávnosti je podle OZ možné pouze za předpokladu, že člověku hrozí závažná újma a vzhledem k jeho zájmům není možné jiné, mírnější opatření. Přitom se hledí na to, aby osoby s duševní poruchou nebyly diskriminovány a uzavření manželství jim bylo odepřeno, pouze pokud je to v jejich zájmu³⁰³.

Při omezení svéprávnosti soud vysloví, zda se omezení vztahuje také na uzavření manželství – současná právní úprava tak nevyžaduje, aby osoba omezená na svéprávnosti musela dokládat povolení soudu k uzavření manželství, jak to stanovila novela zákona o rodině č. 91/1998. Také tímto ustanovením se naše právní úprava přibližuje záměrům Úmluvy o právech osob se

²⁹⁶ Těmi mohou být například těhotenství snoubenky.

²⁹⁷ Z ustanovení § 672 odst. 2 lze dovodit, že minimální věková hranice pro uzavření manželství v České republice je tedy šestnáct let.

²⁹⁸ § 683 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁹⁹ § 682 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁰⁰ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 67-71.

³⁰¹ § 48 ABGB.

³⁰² § 10 zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném a § 14 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

³⁰³ Podmínka zajištění práva na uzavření manželství osob zdravotním postižením byla upevněna Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením, sdělení MZV č. 10/2010 Sb. m. s.

zdravotním postižením, jež požaduje zrovnoprávnění osob se zdravotním postižením. Uzavření manželství přes překážku omezené svéprávnosti zakládá jeho neplatnost³⁰⁴.

7.2.3 Překážka příbuzenství

Příbuzenství mezi snoubenci bylo za překážku manželství považováno právem římským i kanonickým a tato práce o nich již pojednává výše v textu.

Svazky příbuzných odporují morálním zásadám společnosti. Kromě genetických následků pohlavního styku mezi příbuznými je incest trestným činem, který směřuje proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti³⁰⁵.

Občanský zákoník při úpravě překážky příbuzenství převzal úpravu obsaženou v zákonu o rodině a stanoví, že manželství není možné uzavřít mezi předky, potomky ani mezi sourozenci. Římské právo tuto překážku příbuzenství vyjadřovalo pomocí linií přímých (kde byl zákaz sňatku úplný) a nepřímých (v této linii měli manželství zakázáno sourozenci a příbuzní do třetí linie). Linie jsou dnes také zachovány v ustanovení § 772 OZ, který vymezuje příbuzenství osob v linii přímé, jestliže jedna pochází od druhé, a příbuzenství osob v linii nepřímé, tedy mají-li stejného předka, ale nepocházejí jedna od druhé. Příbuzenství v ustanovení § 771 OZ je však definováno jako vztah osob založený na pokrevním poutu nebo vzniklý osvojením (terminologicky se tedy tato ustanovení neshodují). Překážka je tedy daná jak pro příbuzenství pokrevní, tak i příbuzenství právní, jež vzniká osvojením³⁰⁶, také je následkem domněnek otcovství, umělého oplodnění nebo náhradního mateřství. S ohlednutím na cíle právní úpravy, která chrání jak biologickou čistotu, tak i morální hodnoty, se dovozuje, že biologické i právní příbuzenství je překážkou manželství.

Překážka příbuzenství nevzniká na rozdíl od římské právní úpravy v rámci švagrovství mezi otčímem a dcerou manželky či macechou a synem manžela, protože uzavřením manželství příbuzenství vůbec nevzniká³⁰⁷.

³⁰⁴ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 73-74.

³⁰⁵ § 188 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

³⁰⁶ § 794 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁰⁷ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 82-84.

Následkem uzavření manželství přes překážku příbuzenství je prohlášení jeho neplatnosti, a to i bez návrhu. Platnost manželství může být zhojena v případě popření otcovství nebo zrušení osvojení³⁰⁸.

7.2.4 Překážka trvajícího manželství

Jedním z principů manželství, jež navazují na historický i náboženský vývoj České republiky, je dodržení monogamického svazku. Soužití v polygamických svazcích naráží na morální zásady vžité ve společnosti a rovněž se mohou vyskytnout i problémy ohledně majetkových záležitostí nebo otázky otcovství.

Překážka manželství se týká manželství trvajícího, nikoli manželství prohlášeného za zdánlivé, jež „jakoby není“ *ex tunc*. Naopak manželství neplatné tvoří překážku až do doby, než je v právní moci rozsudek o neplatnosti manželství, protože takové manželství zaniká až *ex nunc*. Překážka také zaniká právní mocí rozsudku, kterým se manželství rozvádí, smrtí manžela, prohlášením manžela za mrtvého a také změnou pohlaví. Jestliže není manželství konvalidováno odpadnutím překážky zánikem druhého manželství, je důsledkem uzavření manželství s touto překážkou jeho neplatnost; kromě toho jsou bigamická manželství v českém právním řádu trestným činem³⁰⁹.

7.2.5 Překážka poručenství

Římské právo znalo institut poručenství (*tutela*) a opatrovnictví (*cura*)³¹⁰ a zakazovalo manželství poručníka s poručenkou.

Poručenství spočívalo v pomoci poručníka nezletilým³¹¹ a ženám *sui iuris* spravovat jejich záležitosti. Tutor se staral o majetek nezletilců, ale i jejich výchovu, a nad ženami poručník pro jejich „lehkovážnost ducha“ bděl při složitějších právních jednáních³¹².

Česká právní úprava institutem poručenství upravuje náhradní rodinnou péči a zákonné zastupování dítěte v případě, že je rodič dítěte vykonávat nemůže³¹³. Jestliže rodič ani poručník

³⁰⁸ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 116.

³⁰⁹ § 194 zákona č.40/2009 Sb., trestní zákoník.

³¹⁰ Opatrovnictví se vedlo nad duševně postiženými, marnotratníky, ale také lehkomyšlnými nezletilými.

³¹¹ K této správě můžeme připodobnit dnešní úpravu opatrovníka pro správu jmění dítěte v OZ § 948.

³¹² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 149-152.

³¹³ PETROV, Jan. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-653-1. s. 925.

nemohou o dítě pečovat, je svěřeno do péče jiné osoby³¹⁴, případně pěstouna³¹⁵. Vychází se z toho, že tyto poměry mezi dítětem a poručníkem, či osobou, které bylo dítě svěřeno, anebo pěstounem, jsou podobné příbuzenským vztahům mezi rodičem a dítětem a tyto blízké výchovné vztahy zakládají překážku manželství pro sňatky mezi poručníkem a jeho poručencem, mezi dítětem a osobou, které bylo dítě svěřeno, a mezi pěstounem a svěřeným dítětem. Překážka se nevztahuje na manželství opatrovníka s dítětem, protože se tento poměr nepodobá příbuzenskému.

V případě, že bude i přes překážku manželství uzavřeno, nenastane jeho neplatnost, protože se v okamžiku uzavření manželství nezletilý stane svéprávným a překážka opadá. Neplatnost manželství pak může nadejít kvůli nesplnění podmínky povolení soudu podle § 672 OZ, ale jestliže soud kvůli pochybení manželství povolí, překážka je zhojena³¹⁶.

7.3 Uzavření manželství

Zásnuby česká právní úprava manželství neobsahuje. Pouze podle ustanovení § 656 OZ dochází k souhlasnému projevu vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do svazku manželského, že spolu vstupují do manželství, ale se souhlasem nejsou spojeny žádné právní následky³¹⁷.

7.3.1 Sňatečný obřad

Také před uzavřením občanského sňatku musí snoubenci prokázat, že jim ve sňatku nebrání žádná zákonná překážka, a spolu s předepsaným tiskopisem matričnímu úřadu předložit dokumenty stanovené § 33 zákona o matrikách³¹⁸.

Kromě neexistence zákonných překážek manželství, které by způsobily neplatnost manželství, musí snoubenci vyjádřit souhlasný projev vůle s určitým obsahem.

Tento projev musí být svobodný a úplný, tzn. vážný, řádný, dokonalý, perfektní a bezvadný. Vady souhlasu znamenají zdánlivost nebo neplatnost manželství. Manželství je neplatné, pokud

³¹⁴ § 953 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³¹⁵ § 958 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³¹⁶ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 86-87.

³¹⁷ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2. s. 15.

³¹⁸ Tj. rodný list, doklad o státním občanství, výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a o osobním stavu a případný pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, nebo úmrtní list zemřelého manžela, popřípadě pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství nebo úmrtní list zemřelého partnera.

byl souhlas vyjádřen pod pohrůzkou násilí nebo byl snoubenec uveden v omyl, a to ohledně totožnosti snoubence³¹⁹ nebo povahy sňatečného obřadu. Zdánlivost manželství je pak způsobena neexistencí projevu souhlasu.

Další podmínkou je řádná forma uzavření manželství. Sňatečný obřad musí být proveden před pravomocným orgánem, jemuž jsou ještě před obřadem předloženy výše zmíněné listiny spolu s prohlášením snoubenců o tom, že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství³²⁰. Jestliže by snoubenci o těchto okolnostech lhali, manželství by bylo uzavřené platně, ale kvůli nedodržení tohoto ustanovení by následně mohlo dojít například k nutnosti náhrady újmy, která by manželovi vznikla v souvislosti se zamlčenou dědičnou zátěží³²¹.

Podobně jako u římského manželství se obřadu musí účastnit svědci, v tomto případě dva, dále je také stanovena veřejná forma obřadu a jeho slavnostní forma³²². Nedodržení slavnostní formy manželství však nezakládá žádné právní důsledky, stejně jako veřejný průběh sňatku, který ani není občanským zákoníkem vyžadován. Svědkové by měli být osoby, které obřadu budou rozumět a jejich způsobilost být svědky obřadu se odvozuje od způsobilosti snoubenců uzavřít manželství. Právní úprava ale s absencí svědků nebo jejich nezpůsobilostí nespojuje neplatnost nebo zdánlivost manželství³²³.

Manželství je následně uzavřeno tak, že oddávající matrikář se snoubenců zeptá, zda dobrovolně vstupují do manželství s druhým snoubencem. Jejich odpověď je ústní, a proto si snoubenci, kteří nemají možnost ústně odpovědět, musí u obřadu zajistit přítomnost tlumočníka. Tento projev ale může být vyjádřen i pohybem či písemně.

Teprve když snoubenci vyjádří své „ano“, je manželství uzavřené. Následné oznámení oddávajícího, který prohlásí manželství za právoplatně uzavřené, již nemá na uzavření

³¹⁹ Nejde tedy o vlastnosti snoubence, ale o záměnu osoby jako upravuje kanonické právo.

³²⁰ § 665 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³²¹ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2. s. 16.

³²² § 656 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³²³ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 9-11.

manželství žádný vliv a je tedy možné tuto větu, na rozdíl od souhlasného vyjádření snoubenců, vynechat. Pouhým zvykem je pak vzájemné políbení snoubenců a výměna snubních prstenů³²⁴.

Římské manželství mohlo být uzavřeno zástupcem, i když toto právo bylo vyhrazeno pouze muži. Také v občanském zákoníku se lze setkat s uzavřením manželství prostřednictvím zástupce³²⁵.

Sňatky v zastoupení se povolují, jen když k tomu vedou *důležité důvody*. Oproti jinak zaručenému právu na uzavření manželství jsou tedy sňatky uzavřené zmocněncem omezeny a nejsou nárokové³²⁶. Důležitými důvody mohou být např. pobyt jednoho ze snoubenců ve výkonu trestu odnětí svobody, v nemocnici nebo na misi v rámci vojenské služby³²⁷.

Tradičně se zachovala nutnost přítomnosti alespoň jednoho ze snoubenců, už ale nezáleží na pohlaví zmocněnce. Zmocněncem tedy může být i osoba opačného pohlaví, než je zmocnitel. Zmocněnec by měl být plně svéprávný, ačkoli to právní úprava již přímo nevyžaduje. Předpokládá se ale, že zmocněnec bude roven snoubenci v otázce svéprávnosti. Plná moc má specifické náležitosti jako prohlášení snoubenců podle § 655 OZ, prohlášení o přijetí nebo neexistenci známých překážek k uzavření manželství. Speciální plná moc může být odvolána, pokud se o odvolání sňatku snoubenec dozví dříve, než dojde k jeho projevu souhlasné vůle při sňatečném obřadu³²⁸.

7.4 Zánik manželství

Manželství zaniká pouze ze zákonných důvodů³²⁹. Objektivními důvody je smrt a prohlášení za mrtvého, dále manželství zaniká rozhodnutím soudu – rozvodem a prohlášením manželství za neplatné. Specifickým důvodem zániku manželství je změna pohlaví.

³²⁴ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 19-20.

³²⁵ § 669 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³²⁶ Rozhodují o nich krajské úřady v jejichž správním obvodu by mělo být manželství uzavřeno, na žádost snoubenců.

³²⁷ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 55.

³²⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H.Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>. s. 29-31.

³²⁹ § 754 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

7.4.1 Smrt

Manželství zaniká okamžikem smrti prvního z manželů. Tato zásada je zachována, i kdyby manželé zemřeli po sobě následkem totožné skutečnosti, např. kvůli úrazu způsobeného nehodou. Pokud by nastala situace, kdy manželé zemřou ve stejném okamžiku a není možné určit, který z nich zemřel jako první, je ustanovením § 27 OZ dáno, že se má za to, že manželé zemřeli společně³³⁰.

7.4.2 Prohlášení za mrtvého

Manželství také zaniká prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, a to ke dni, který určí soud v rozsudku, nikoli tedy právní mocí tohoto rozsudku. Pokud jde o překážku trvajících manželství, manželství trvá až do právní moci rozsudku³³¹. Manželství podle rozsudku zanikne zpětně a tato okolnost má zásadní následky pro určování otcovství, společného jmění manželů, které zanikne ke dni smrti manžela a jmění nabyté po dni smrti již nebude patřit do společného jmění nebo oblasti sociálního zabezpečení, kde se naopak založí právo na vdovský či vdovecký důchod. Okamžik zániku manželství lze rozsudkem soudu rovněž změnit, a to pokud se následně zjistí, že smrt nastala v jiný den, než o kterém bylo rozhodnuto v původním rozsudku³³².

Manželství se neobnovuje, zjistí-li se po prohlášení manžela za mrtvého, že je manžel naživu.

Současné právo samozřejmě nezná smrt právní jako právo římské, ale smrtí manželství zaniká a princip neobnovení manželství se také shoduje s římským právem, naopak je ale v rozporu s právem kanonickým.

7.4.3 Rozvod

Jak již bylo v práci zmíněno, rozvod manželství v římském právu byl východiskem při ztrátě vůle manželů žít spolu. Rozvody probíhaly neformální cestou, i tak ale na rozvod dohlížel domácí soud, a pokud se nepodařilo rozvodu zabránit, rozvody povoloval. Rozvody

³³⁰ Řízení o určení data smrti se vede dle § 59-63 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

³³¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H. Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>. s. 424-426.

³³² MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 706.

bezdůvodné nebo čistě z viny manžela byly majetkově trestány, rozvody z vůle obou manželů ale byly beze všeho povoleny.

Dnešní regulace rozvodu vychází z toho, že důvodem k rozvodu je manželství „hluboce, trvale, nenapravitelně rozvrácené a nelze čekat jeho obnovení“.³³³ Tento tzv. „kvalifikovaný rozvrat“ objektivně posuzuje soud, který před rozhodnutím o rozvodu musí být přesvědčen o rozvratu, nicméně nelze opomenout ani subjektivní pohled manželů, kteří sami musí nejdříve shledat rozvrat manželství³³⁴.

Hloubka rozvratu se posuzuje vzhledem k tomu, zda spolu manželé žijí, a to jako manželé pečující o sebe navzájem a udržující společné soužití – nestačí, že spolu pouze bydlí.

Podmínka trvalého rozvratu se posuzuje podle toho, jak dlouho již manželství nefunguje.

Nenapravitelnost se hodnotí podle toho, zda mají manželé zájem o setrvání v manželství a zda lze jejich vztah napravit³³⁵.

I přes naplnění všech zmíněných důvodů rozvratu se manželství nerozvede, pokud to odporuje zájmům nezletilého dítěte nebo manžela, který rozvod nezavinil. Je nežádoucí, aby dítě kvůli rozvodu rodičů jakkoli trpělo, avšak jeho ochrana spočívá hlavně v majetkovém zajištění, které zakotvuje nutnost totožné životní úrovně manželů. Jiná situace nastává ve zvláštních případech, kdy zdravotně postižené dítě potřebuje péči obou rodičů nebo je manželství podmínkou pro dosažení podpory státu nebo zvláštní péče.

Chráněn je také manžel, který se rozvádět nechce, nemá na rozpadu manželství hlavní vinu a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma. Závažná újma je pak taková, která má silné finanční, bytové nebo zdravotní důsledky. Toto ustanovení postihuje nevinnému manželovi ochranu po dobu tří let, kdy spolu manželé nežijí, nelze na nikom vynucovat, aby v manželství setrval.³³⁶ (toto je nějaké nesrozumitelné, asi tam vypadlo nějaké slovo? Zdá se

³³³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H.Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>. s. 424-433.

³³⁴ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 720.

³³⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H.Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>. s. 424-433.

³³⁶ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 724–731.

mi, že je to nelogické a myšlenky v souvětí si vzájemně odporují, prosím zkontrolujte, děkuji Libor)

7.4.3.1 Rozvod sporný

Jestliže se manželé nedokážou dohodnout tak, aby mohl rozvod proběhnout nesporně, musí soud zjišťovat, zda je jejich manželství rozvráceno a zda je rozvráceno kvalifikovaně, tedy hluboce, trvale a nenávratně. Manželé se tak nevyhnou řízení před soudem, u něž musí navrhovatel prokazovat svá tvrzení a unést své důkazní břemeno. Návrh na zahájení řízení musí obsahovat rozhodné skutečnosti, jako délku a intenzitu rozvratu manželství, jaké neshody se v manželství nacházejí (např. v oblasti finanční, intimní, názorové atd.) a proč je podle navrhovatele rozvrácené manželství nenapravitelné. Soudu dále musí být předloženy příčiny rozvratu. Nejčastěji se uvádějí odlišnost zájmů, povahy, často také závislost manžela na alkoholu nebo ekonomická nespolehlivost. Nevěra se jako příčina rozvodů uvádí spíše výjimečně a většinou se k ní přidává některý z dalších důvodů rozkolů³³⁷.

7.4.3.2 Rozvod nesporný

Zvláštní postup k rozvodu podle ustanovení § 755 OZ je rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství. Na takovém rozvodu se manželé domluví, resp. k manželu, který podal návrh na rozvod manželství, se druhý manžel připojí. Ačkoli oba manželé s rozvodem souhlasí, soud stále musí zjišťovat, zda je manželství rozvráceno, jak stanoví úprava § 755, a až poté manželství rozvést. Zjištění rozvratu je ale jediné, co soud zjišťuje, a to z prohlášení obou manželů, která se musí shodovat.³³⁸

Aby mohlo k nespornému rozvodu dojít, manželství musí trvat alespoň jeden rok. Touto podmínkou je zajištěno, že nebude docházet k unáhleným rozvodům. Zároveň musí být prokázáno, že spolu nejméně šest měsíců manželé nežijí. Dále je nutné, aby před rozvodem bylo pravomocně soudem rozhodnuto o poměrech nezletilého dítěte nebo více dětí manželů. Smluvně se pak manželé musí vyrovnat po majetkové stránce (tedy vypořádat společné jmění manželů), také po stránce bydlení a případně o výživném manžela³³⁹.

³³⁷ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 732-735.

³³⁸ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. s. 740.

³³⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H. Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z <http://www.beck-online.cz>. s. 434–437.

7.4.4 Neplatnost manželství

Neplatné manželství existuje až do doby, než je o něm pravomocně rozhodnuto jako o neplatném. Na rozdíl od zdánlivého manželství má manželství neplatné své právní následky, a to statusové i majetkové.

O neplatnosti lze rozhodovat z moci úřední, na návrh manželů nebo na návrh osoby, která na tom má právní zájem (tj. manželé, příbuzní, blízké osoby, kterých se týkají statusové nebo majetkové důsledky manželství) nebo ze zákona.

Důvody pro prohlášení neplatnosti manželství jsou vymezeny taxativně. Neplatnost se prohlašuje, pokud dojde k nedodržení zákazu sňatku přes již zmíněné překážky manželství. Rovněž se manželství zneplatňuje pro vady při uzavírání manželství.

Neplatné manželství lze konvalidovat např. dovršením věku osmnácti let v případě porušení překážky věku či zrušením osvojení při překážce příbuzenství. Naopak je taxativně vymezeno, které překážky zhojit nelze, a to kvůli veřejnému pořádku. Soud o takovém manželství rozhodne i bez návrhu, a to i když neplatné manželství již zaniklo. Jsou to situace, kdy je uzavřeno dvojí manželství nebo bylo uzavřeno manželství mezi příbuznými jak v přímé, tak pobočné linii³⁴⁰.

Pokud dojde ke zneplatnění manželství, status manželů se posuzuje, jako by manželství nebylo – bývalým manželům se mění rodinný stav na svobodný/svobodná, a jestliže přijali příjmení druhého z manželů, vrací se jim jejich původní. Ohledně majetku a výkonu rodičovské odpovědnosti ke společným dětem právní úprava odkazuje na řešení věci jako při rozvodu³⁴¹.

7.4.5 Zdánlivost manželství

Zdánlivé, putativní manželství neexistuje od jeho počátku (*ex tunc*) a není třeba ho prohlašovat soudem, avšak v případech, kdy je manželství zapsáno do matriční knihy, je rozhodnutí soudu nezbytné.

³⁴⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H. Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z <http://www.beck-online.cz>, s. 58-60.

³⁴¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H. Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z <http://www.beck-online.cz>, s. 58-59.

Zdánlivost manželství je způsobena sňatkem osob totožného pohlaví nebo osob, které nedovršily věku šestnácti let.

Další příčinou prohlášení manželství za putativní je nedostatek sňatečného projevu vůle snoubenců. V praxi se naráží na problém „účelových manželství“, která se uzavírají s cílem získání pobytu na území České republiky. Lze ale mít za to, že tato manželství jsou zdánlivá vzhledem k trestnosti tohoto činu podle § 314 TZ. Ke zdánlivému manželství také dochází, jestliže projev vůle snoubence úplně chybí, například není pronesena souhlasná vůle před oddávajícím nebo se snoubenec nachází v kómatu a nemůže svou vůli projevit, stejně jako snoubenec v naprosté opilosti není schopen svou vůli vyjádřit. Musí být projevena vůle pouze ve formě vážné, perfektní, určité a srozumitelné. Vůle projevená pod nátlakem také způsobuje zdánlivost manželství.

Zdánlivost je zapříčiněna také nedostatkem formálních náležitostí při obřadu, např. kvůli nedostatku pravomoci oddávajícího.

7.4.6 Změna pohlaví

Změnou pohlaví manželství zaniká. Majetkové poměry, poměry k dětem a povinnosti mezi ženou a mužem se řeší stejně jako po rozvodu³⁴². Touto úpravou se nejspíše budou řídit osoby, jež změnu pohlaví podstoupily v zahraničí, protože česká právní úprava současně stanoví, že změna pohlaví může být provedena jen u osoby, která nesetrvává v manželském svazku nebo registrovaném partnerství³⁴³.

³⁴² § 29, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁴³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H. Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z <http://www.beck-online.cz>. s. 424–426.

8 Závěr

Tato práce se zabývala římským manželstvím a jeho následnou reflexí do kanonického a současného českého práva.

Zjistila jsem, že římským právem se kanonické právo inspirovalo jednak v samotné definici manželství, dále také podmínkou trvalosti manželství a souhlasné vůle k uzavření manželství. Cíle manželství, jimiž jsou plození dětí a setrvání v manželském svazku, stejně tak i nutnost monogamie manželství, najdeme v obou úpravách. Tyto prvky rovněž nalezneme v české právní úpravě, která vymezuje trvalý svazek muže a ženy, vznikající za souhlasné vůle snoubenců a vedoucí mimo jiné k výchově dětí.

Manželský souhlas k uzavření manželství vyžadují též všechny právní úpravy. Pro kanonické právo je ale důležitý okamžik uzavření manželství, zatímco římské manželství upravuje manželský souhlas trvajícím po celou dobu manželství.

Již římské právo poměrně kazuisticky vymezovalo překážky manželství, pro které bylo nezákonné manželství uzavírat. V kanonickém právu a jeho překážkách manželství najdeme spoustu shodných prvků, a to téměř plně v překážce věku, dále také příbuzenství nebo švagrovství. Občanský zákoník pak obsahuje rovněž překážku věku a příbuzenství.

Další obdobu můžeme shledat u zasnoubení, které římská i kanonická úprava pojala neformálně. Římskou žalobu za zrušení zasnub lze alespoň připodobnit k náhradě majetkové škody za neproběhlou svatbu v kanonickém právu. Ani v České republice nemají zasnuby žádné právní účinky.

Všechny tři právní úpravy počítají s jakýmsi obřadem před několika svědky, který doprovází vyslovení určitých vět či slibů. Římské právo jistou formu vyžadovalo u způsobu uzavření manželství *confarreatio*, kde před deseti svědky museli snoubenci vyslovit předem dané formule. Kanonické manželství je uzavíráno za vyslovení vzájemných slibů manželství. České manželství je platně uzavřeno poté, když oba snoubenci jednotlivě vysloví své „ano“ na otázku oddávajícího, zda dobrovolně vstupují do manželství s druhým jmenovaným partnerem. Je zajímavé připomenout, že právě tradice výměny snubního prstenu, která se dodnes dodržuje a ve zvyklostech lidí je velice podstatná, i když to není povinná složka svatebního obřadu, pochází z římských zvyků.

Zánik manželství smrtí je obsažený ve všech třech právních úpravách. Naprostý rozkol panuje mezi rozvodem v římském právu a nerozlučitelností manželství v právu kanonickém, kde je trvalost manželství po celý život jednou ze základních a značně vyžadovaných složek, i když lze podotknout, že prostřednictvím prohlášení neplatnosti manželství je rozchod manželů o něco běžnější.

Česká právní úprava je římskému rozvodu o něco bližší. Manželství v římském právu se rozvádělo poté, co manželé ztratili vůli nadále žít spolu. Občanský zákoník upravuje kvalifikovaný rozvrat manželství, jehož součástí je rozvrácenost a nenapravitelnost vztahu manželů. Také římské manželství se mohlo rozvést z vůle obou manželů nebo jen z vůle jednoho, který za to platil majetkovými sankcemi. České manželství lze rozvést sporně či nesporně, pokud jsou manželé ochotni se dohodnout na určených náležitostech.

Ačkoli současná právní úprava neustále reaguje na čím dál rychlejší změny společnosti a mění se a vyvíjí téměř ze dne na den, římské právo vystavělo pevný základ, který je stálý, a dodnes tak můžeme i v dnešních právních úpravách nacházet některé jeho stopy.

9 Resumé

This diploma thesis deals with the topic of marriage in Roman law and further follows its next development in the legal regulation of canonical and Czech law.

The first chapter of the thesis deals with Roman marriage, which had great importance in the society of that time, first from the religious point of view. Marriage was conceived as a lasting union of a man and a woman secured by their common will *affectio maritalis*, which included a commitment to live, procreate and raise children together.

The second chapter contains a description of the types of marriages that were contracted in Rome, but also factual relationships in which the partners lived together without the marriage union. The Romans in earlier times contracted strict marriages, in which the woman submitted fully to her husband, losing her clan and religious cult. In a free marriage, the wife remained *sui iuris* or under the power of her *pater familias*. Concubinage was the only relationship option for low-status women or for soldiers who could not enter another marriage. Slaves could be in a relationship called *contubernium* if their master allowed it. But when slaves were freed, this relationship changed into marriage.

The third chapter describes the marriage process from informal engagement through traditional wedding. Then it characterizes the forms of marriage. In the marriage of the patricians *confarreatiu*, the strict form of marriage was observed, and the wife thereby entered the *manus* and *sacra* of her husband. The *usus* form of marriage as the only one possible for the plebeians took place by the endurance of a woman. The *coemptio* form was the most common form of marriage and the woman entered the *manus* of the man in the way that she was figuratively "sold on the market." The free marriage did not have a prescribed form of conclusion and it was sufficient for conclusion that the spouses declared their common will to enter the marriage union. As for the property rights of the spouses, in the earlier marriage in *manum conventio* the wife was not entitled to have her own property and she obtained everything for her husband. Similarly, the property of a woman *sui iuris* in a marriage *cum manu* passed to her husband, while in a marriage *sine manu* there was no community of property. The wife brought a dowry into the marriage to support her husband's expenses connected with the household.

The fourth chapter deals with divorce caused by the loss of the *affectio maritalis* of spouses. In earlier times, only the husband initiated the divorce and it was only possible to divorce for serious reasons. Marriages *cum manu* were divorced in the prescribed form, while divorce *sine*

manu was effected only by the loss of the will to continue the marriage. The spouse who caused the divorce was punished with property sanctions and unreasonable divorces were punished in the same way. Divorces by common will and bona gratia divorces were allowed. Marriage was also dissolved by death in fact or in law and by the disownment of the wife.

The fifth chapter deals with canon law, which developed into its present form thanks to Roman law. In canonical marriage, the Roman regulation is reflected mainly in the consent of the spouses to enter marriage and in the obstacles to marriage, but some agreement can also be found in the celebration of marriage.

The last chapter deals with the institutes of marriage in the current legal system, which have some elements that stem from Roman law. Similar elements can be found in the conclusion of marriage in certain obstacles to marriage and in the dissolution of marriage by divorce and death.

10 Seznam použitých zdrojů

Literatura

ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-x.

BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-579-3.

ČERNÝ, Miroslav. *Manželství ve středověku*. In: Miroslav Frýdek, Jaromír Tauchen. *Poceta Karlu Schellemu k 60. narozeninám*. Praha : Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7418-144-3.

ČERNÝ, Miroslav. *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017/2: Křesťanství - Hereze - Římské právo*. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-712-2.

FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec: [studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma]*. Praha: Sofis, 1998. ISBN 80-902439-7-5.

FRÝDEK, Miroslav. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-157-3.

GARDNER, Jane F. *Women in Roman law & society*. Bloomington: Indiana University Press, c1986. ISBN 0-253-36609-7.

GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-918-1.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Nákladem Právnícké fakulty University Komenského, 1927.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. Praha: V Praze: J. Otto, 1894.

HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, 22(1), 61-88 [cit. 2021-6-22]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034

HRDINA, Ignác Antonín. *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Dokumenty (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-039-0.

KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. 1. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-411-8.

LENHARTOVÁ, Katarína. *K jednotlivým příčinám zániku manželství v římskom práve*. In: BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka, aneb, Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3.

PAPEŽ, František. *Amoris lætitia: Radost z lásky : posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky, 2016. ISBN 978-80-7450-225-5.

PLESSIS, Paul J. Du a J. A. BORKOWSKI. *Borkowski's textbook on Roman law*. 4th ed. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-957488-9.

PŘIBYL, Stanislav. *Kanonické manželské právo*. [Nová Ves pod Pleší]: Hesperion, 2021. ISBN 978-80-88353-14-0.

POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo – manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2.

NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve: s ohledem na platné české právo*. Praha: Krytal OP, 2006. ISBN 80-85929-83-x.

SKŘEJPEK, Michal, Vladimír KINDL a Václav ŠEBOR. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vyd. 2., (jako Prameny římského práva - Fontes iuris romani vydání 1.). Praha: LexisNexis, 2004. Focus (LexisNexis CZ). ISBN 978-80-86199-89-4.

SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právní díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5.

SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: nákl.vl., 1932.

STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-184-9.

STLOUKALOVÁ, Kamila, ed. *Soudobé reflexe římského práva: římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-29-9.

Svatební obřady: římský rituál nově uspořádaný podle ustanovení druhého vatikánského koncilu, vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II. 2. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7192-987-1.

TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Církevní právo*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-535-7.

TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3614-3.

Ostatní zdroje (elektronické)

BĚLOVSKÝ, Petr. Příbuzenství jako překážka manželství. *Právní rozhledy* [online]. Praha, 2003, **2003**(2), 78-83 [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=nrptembqgnpxa4s7gjpxgxzxha&groupIndex=0&rowIndex=0#>

ČERNÝ, Miroslav. Počátky kanonistiky jako samostatné právní vědy. *Právněhistorické studie* [online]. Praha: Karolinum, 2016, **45**(2), 5-27 [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/cascislo/5244/PHS_2_2015.pdf

HRDINA, Ignác Antonín. Roman Law and Canon Law. *Studia theologica* [online]. 2020, **22**(1), 61-88 [cit. 2022-02-13]. ISSN 12128570. Dostupné z: doi:10.5507/sth.2019.034

HRDINA, Antonín Ignác. Tridentský dekret Tametsi. *Revue církevního práva* [online]. 1998, **11**(3), 234-235 [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/11/tri.htm>

JOHNSTON, David. *Roman law in context* [online]. 1. United Kingdom, Cambridge: Cambridge University Press, 1999 [cit. 2021-11-06]. ISBN 0-511-03568-3. Dostupné také z: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/98053582.pdf>

KAŠNÝ, Jiří. Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus. *Revue církevního práva* [online]. Společnost pro církevní právo, 2004, 169-188 [cit. 2022-02-06]. ISSN 1211–1635. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/21-29/26-cele.pdf>

STLOUKALOVÁ, Kamila. *Trnavské právnické dny: Nová Európa – výzvy a očakávania: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy* [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>

LENHARTOVÁ, Katarína. *Trnavské právnické dny. Nová Európa – výzvy a očakávania: Personálna pôsobnosť rímskeho a kánonického práva a jej presahy: Contubernium jako tolerované spolužitie v rímskom práve.* [online]. 1. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016 [cit. 2022-02-03]. ISBN 978-80-8168-561-3. Dostupné také z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000111.pdf>.

Právní předpisy

Císařský patent č. 946 Sb. zák. soud, Obecný zákoník občanský. 1812-1965. Online: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview/document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna#>

Codex Iuris Canonici: Kodex kanonického práva : Úřední znění textu a překlad do češtiny. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

Digesta, neboli, Pandekty: vybrané části = Digesta, seu, Pandectae : fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. Online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině. Online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Dostupné online na: 115/2006 Dz - Beck-online

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením Dostupné z: sb004-10m 65..128 (vlada.cz)

Komentáře

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, Milana HRUŠÁKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. [online]. 2. Praha: C.H. Beck, 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>

MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8.

PETROV, Jan. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-653-1.